

ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO

Prawa i obowiązki
oraz zasady działania

Pwd Arkadiusz Drąg

2007

Od autora;

Praca ta została napisana w celach edukacyjnych i szkoleniowych dla ZHP w Lubsku i służy wyłącznie do użytku wewnętrznego. Materiały zebrane w niej pochodzą ze zbiorów prywatnych oraz ogólnodostępnych w prasie. Dziękuje wszystkim, którzy przyczynili się do powstania owej pracy.

Spis Treści

Wstęp.....	7
Rozdział I. Historia harcerstwa.....	8
1.1. Początki harcerstwa.....	8
1.2. Harcerstwo w latach I wojny światowej.....	9
1.3. ZHP w Polsce niepodległej.....	10
1.4. Harcerstwo podczas II wojny światowej.....	12
1.5. Harcerstwo w PRL.....	14
1.6. ZHP w III Rzeczypospolitej.....	16
Rozdział II. Pionierzy harcerstwa.....	18
2.1. Józef Grzesiak „Czarny”.....	18
2.2. Andrzej Małkowski.....	21
2.3. Olga Drahonowska – Małkowska.....	23
2.4. Krzysztof Kamil Baczyński.....	24
2.5. Aleksander Kamiński.....	25
2.6. Stefan Mirowski.....	25
Rozdział III. Idealy harcerza.....	27
3.1. Cele i zadania ZHP.....	27
3.2. Charakter wychowawczy.....	29
3.3. Harcerski system wychowania.....	30
3.4. Prawa i przyrzeczenia.....	34
3.5. Prawo i obietnica zucha.....	38

Rozdział IV. Symbolika harcerska	42
4.1. Krzyż harcerski.....	42
4.2. Lilijka.....	43
4.2.1. Lilijka skautowa.....	44
4.2.2. Koniczyna skautowa.....	44
Rozdział V. Stopnie i oznaki funkcyjne	45
5.1. Stopnie i odznaczenia.....	45
5.2. Sznury funkcyjne.....	46
5.2.1. Oznaki i funkcje w drużynach i szczepach.....	46
5.2.2. Oznaki funkcyjne władz hufca.....	46
5.2.3. Oznaki władz chorągwi.....	48
5.2.4. Oznaki funkcji władz naczelnych.....	49
5.2.5. Oznaki innych funkcji.....	49
Rozdział VI. Szkolenie teoretyczne i praktyczne	50
6.1. Samarytanka (pierwsza pomoc)	50
6.1.1. Reanimacja.....	51
6.1.2. Krwotoki.....	52
6.1.3. Wypadki drogowe.....	52
6.1.4. Porażenia prądem.....	53
6.1.5. Utonięcia.....	53
6.1.6. Wstrząs mózgu.....	53
6.1.7. Oparzenia.....	54
6.1.8. Odmrożenia.....	54
6.1.9. Złamania.....	54
6.1.10. Omdlenia.....	55
6.1.11. Udar słoneczny.....	55
6.1.12. Ukąszenie przez żmije.....	55
6.1.13. Użądlenia przez pszczołę.....	56

6.1.14. Ataki padaczki.....	56
6.1.15. Poparzenia chemiczne.....	56
6.1.16. Naciągnięcia ścięga.....	56
6.1.17. Zaburzenia jelitowo – żołądkowe.....	57
6.1.18. Zaczadzenie.....	57
6.1.19. Zatrucia środkami żrącymi.....	57
6.1.20. Duszenie dławienie.....	58
6.1.21. Ukąszenie przez psa i inne zwierzęta.....	58
6.1.22. Uszkodzenie oka.....	58
6.1.23. Choroba lokomocyjna.....	58
6.1.24. Zawartość apteczki zastępu.....	59
6.2. Terenoznawstwo.....	60
6.2.1. Narzędzia sprzętowe.....	60
6.2.1.1. Kompas.....	60
6.2.1.2. Busola.....	60
6.2.2. Wyznaczanie stron świata.....	62
6.2.2.1. Za pomocą słońca.....	62
6.2.2.2. Za pomocą gwiazdy polarnej.....	62
6.2.2.3. Za pomocą przedmiotów terenowych.....	63
6.2.3. Orientowanie mapy.....	63
6.2.3.1. Pomiar odległości na mapie.....	64
6.2.3.2. Odczytywanie wysokości z mapy.....	64
6.2.3.3. Siatka kilometrowa.....	65
6.2.4. Wyznaczanie Azymutów.....	65
6.2.5. Szkic terenu.....	66
6.2.6. Wyznaczanie odległości.....	67
6.3. Sygnalizacja.....	69
6.3.1. Znaki gwizdkiem.....	69

6.3.2. Alfabet mors' e.....	69
6.4. Pionierka.....	72
6.4.1. Szalas.....	72
6.4.2. Ognisko.....	73
Zakończenie.....	74

Pwd Arkadiusz Drağ

Wstęp

Rozdział I. HISTORIA HARCERSTWA

1.1. Początki Harcerstwa

16-17.11.1909r. W dzienniku "Słowo Polskie" ukazują się dwa artykuły Edmunda Naganowskiego o skautingu pt. "Bi-pi" i "Bi-es".

1910-1911r. Andrzej Małkowski tłumaczy książkę Baden-Powella "Skauting dla chłopców" ("Scouting for boys") na język polski.

1911 marzec-maj - Pierwszy kurs instruktorów skautowych we Lwowie. 22.V Andrzej Małkowski podpisuje rozkaz, w którym powołuje trzy drużyny skautowe we Lwowie (dwie męskie i jedną żeńską): *I Lwowska Drużyna Skautów im. Naczelnika Kościuszki* - drużynowy Czesław Pieniążkiewicz, *II Lwowska Drużyna Skautów im. Hetmana Chodkiewicza* - drużynowy Franciszek Kapałka, *III Lwowska Drużyna Skautek im. Emilii Plater* - drużynowa Olga Drahonowska. Powstaje Naczelna Komenda Skautowa we Lwowie afiliowana przy Towarzystwie Gimnastycznym "Sokół". 15.X We Lwowie ukazuje się pierwszy numer pierwszego polskiego czasopisma skautowego pt. "Skaut Pismo Młodzieży Polskiej". Na pierwszej stronie Skauta wydrukowano wiersz Ignacego Kozińskiego pt. "Wszystko, co nasze" (późniejszy hymn harcerski). 1.XI W drugim numerze Skauta ukazuje się pierwsza redakcja Prawa Skautowego. Wydano "Skauting jako system wychowania młodzieży" na podstawie dzieła generała Baden-Powella w tłumaczeniu Andrzeja Małkowskiego.

1912 III Lwowska Drużyna żeńska prowadzona przez Olę Drahonowską wprowadza na swym obozie pozdrowienie "Czuwaj" w miejsce dotychczasowego zawołania "Czołem". Powstaje pierwszy wzór **Krzyża Harcerskiego** wzorowany na orderze Virtuti Militari. Pomysłodawcą projektu był ksiądz Kazimierz Lutosławski, "Szary". W czerwcu wydano książkę Eugeniusza Piaseckiego i Mieczysława Schreibera pt. "Harce młodzieży polskiej", w której zamiast słów "skaut" i "skauting" użyto po raz pierwszy słów: "harcercz" i "harcercstwo".

19/04.1913r. W Zakopanem biorą ślub Olga Drahonowska i Andrzej Małkowski. lipiec – Wszech brytyjski Zlot Skautów w Birmingham, w którym uczestniczy 51-osobowa delegacja skautów polskich z trzech zaborów.

1.2. Harcerstwo w latach I Wojny Światowej

1914 Wybucho I Wojna Światowa - harcerze i harcerki biorą zorganizowany udział w walkach na froncie i w służbie pomocniczej (łączność, kurierzy, ochrona mostów i kolei, straż graniczna, służba sanitarna itp.). W 5 pułku Legionów Polskich działa harcerek pluton zwiadu "Czuwaje" dowodzony przez Stefana Roweckiego, przywódcę państwa podziemnego w latach I Wojny Światowej (Stefan "Grot" Rowecki). Ogłoszenie przez Związkowe Naczelnictwo Skautowe (zabór austriacki) tekst Prawa i Przyrzeczenia.

1-2.11.1916r. W Warszawie powstaje Związek Harcerstwa Polskiego skupiający organizacje skautowe zaboru rosyjskiego: POS (Polska Organizacja Skautowa) i ZSP (Związek Skautek Polskich) i Junactwo. Jako wspólne odznaki przyjęto krzyż harcerek i lilijkę skautową. W tym roku Baden-Powell wydaje książkę "Wilczęta".

1917 W lecie Olga Drahonowska-Małkowska zorganizowała pierwszą dziewczęcą gromadę zuchową w Zakopanem ("Krasnoludki"). Jan Mauersberger podjął próbę opracowania nowego systemu wychowania najmłodszych członków harcerstwa i zaproponował, dla nich nazwę "zuchy".

1-2.11.1918r. Lublin, polskie organizacje skautowe trzech zaborów łączą się w ogólnopolski Związek Harcerstwa Polskiego, liczący wówczas 33 tysiące harcerek i harcerek. Powstają pierwsze gromady wilcząt w Polsce, tworzone głównie przez harcerstwo męskie.

1.3. ZHP w Polsce niepodległej

1918-1921r. Harcerze biorą udział w walkach o granice RP: w Powstaniu Wielkopolskim, trzech Powstaniach Śląskich, akcji plebiscytowej na Warmii i Mazurach, walkach z Ukraińcami i wojnie polsko-bolszewickiej.

15-16.01.1919r. Na płynącym do Odessy, statku greckim, „Chauonia”, który wpadł na minę w Cieśninie Messyńskiej, ginie Andrzej Małkowski.

1920r. ZHP jednym z członków-założycieli WOSM. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski obejmuje protektorat nad ZHP.

31.XII.1920-2.I.1921r. I Walny Zjazd ZHP przyjmuje Statut, tekst Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego, wybiera władze. Przewodniczącym Związku zostaje generał Józef Haller.

1921-1924r. Działalność "Wolnego Harcerstwa" propagującego nawrót do puszczania i odrzucającego militarizm. Przywódcą ruchu był Adam Ciołkosz.

1921-1924r. Prezydent Stanisław Wojciechowski obejmuje protektorat nad ZHP.

23.08.1925r. Powstaje Harcerska Szkoła Pracy w Sromowcach Wyżnych w Pieninach założona przez Olę Małkowską.

1926r. Organizacja Harcerki reformuje i ujednocza pracę gromad zuchowych dziewcząt.

13.XII Prezydent Ignacy Mościcki przyjmuje protektorat nad ZHP.

1926-39r. Działalność gromad Czerwonego Harcerstwa Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych, będących pod wpływem ideowym Polskiej Partii Socjalistycznej. Organizacja zajmowała się wychowaniem dzieci przede wszystkim ze środowisk robotniczych. Na czele władz stał Stanisław Dubois.

1928r. ZHP członkiem-założycielem WAGGGS.

1929r. W "Na tropie" ukazało się w odcinkach opowiadanie Aleksandra Kamińskiego "Jak Antek Cwaniak wilczków kształcił".

05.07.1931r. Uroczyste otwarcie Zeńskiej Szkoły Instruktorskiej na Buczu; jej komendantką została Józefina Łapińska. Upowszechnianie pomysłów i opracowań Aleksandra Kamińskiego dotyczących nowej metodyki wychowawczej. Na wspólnej konferencji instruktorów harcerek i harcerzy uzgodniono jednolity dla dziewcząt i chłopców materiał programowy.

06-12.081932r. Światowa konferencja skautek na Buczu. Październik - Zarejestrowanie w ZHP Koła Instruktorów im. Mieczysława Bema, którego celem było m.in. objęcie przez ZHP pracą wychowawczą młodzieży ze środowisk robotniczych, rzemieślniczych i wiejskich. Przywódcą KIMB-u był Juliusz Dąbrowski.

01.10.1933r. W Nierodzimiu otwarto Szkołę Instruktorów Wychowawczych, której komendantem został Aleksander Kamiński.

1935r. Jubileuszowy Złot ZHP w Spale w 25-lecie harcerstwa.

1937r. Powstaje Ośrodek Kształcenia Starszyny Organizacji Harcerzy ZHP w Górkach Wielkich. Jego komendantem został Aleksander Kamiński.

Wrzesień 1938r. - Powołano Pogotowie Wojenne Harcerek (szkolenie do służby pomocniczej na wypadek wojny - kursy przeciwpożarowe, obrony cywilnej, kursy sanitarne i opieki nad dziećmi; komendantką została hm. Józefina Łapińska).

10.05.1939r. Powołano Pogotowie Wojenne Harcerzy (kursy przeciwpożarowe, sanitarne, obrony cywilnej, łączności i strzelania).

1.4. Harcerstwo podczas II Wojny Światowej

II Wojna Światowa - podczas jej trwania harcerki i harcerze biorą udział w walkach na wszystkich frontach w kraju i na całym świecie.

Wrzesień 1939r. Harcerze i harcerki biorą udział w wojnie obronnej (obrona wieży spadochronowej w Katowicach, walki w Bydgoszczy, pod Mławą, w obronie Warszawy i inne). **27.IX** Decyzja o kontynuowaniu pracy harcerstwa męskiego w konspiracji (późniejsze Szare Szeregi). Pogotowie Wojenne Harcerek nie zaprzestaje pracy przez cały okres wojny, nosząc kryptonim "OH" (Organizacja Harcerek), "Związek Koniczyn", "Bądź Gotów". Organizacja podziemna harcerstwa męskiego "Szare Szeregi" wchodzi w skład Armii Krajowej. Kolejni Naczelnicy Szarych Szeregów: Florian Marciniak (Krzemień), Stanisław Broniewski (Orsza) i Leon Marszałek.

Struktura Szarych Szeregów:

- Główna Kwatera - pasieka,
- Chorągiew - ul,
- Hufiec - rój,
- Drużyna - rodzina.

Podział na grupy wiekowe w Szarych Szeregach:

- "Zawisza" - najmłodszy harcerze (12-14 lat), których głównym zadaniem była nauka i służba najbliższemu otoczeniu, a w czasie Powstania Warszawskiego organizacja poczty polowej.
- "Szkoły Bojowe" - (15-17 lat) nauka, zwiad i łączność.
- "Grupy Szturmowe" - (od 18 lat) nauka, praca, przygotowanie do odbudowy kraju, walka zbrojna z okupantem.

"Dziś - jutro - pojutrze" - program Szarych Szeregów:

- "Dziś" - sabotaż, nauka, przygotowanie do walki,
- "Jutro" - walka, powstanie,
- "Pojutrze" - odbudowa kraju, służba i praca dla kraju.

Szare Szeregi wykonały wiele akcji w zakresie małego sabotażu i dywersji. Harcerki w wieku 16 lat wstępowały do Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej (WSKAK). Harcerze walczyli również w oddziałach partyzanckich ("Jędrusie", zwiad i łączność "Ponurego", akcja "Wachlarz"), pełnili odpowiedzialne funkcje w Komendzie Głównej AK, (np. Aleksander Kamiński był redaktorem naczelnym "Biuletynu Informacyjnego" - głównego pisma Polskiej Podziemnej, wychodzącego aż do upadku Powstania Warszawskiego). Brali udział w akcji "Burza" (walka przeciw Niemcom). "Szkoła za Lasem" - nazwa kształcenia starszyny harcerstwa podziemnego.

Ważniejsze akcje Szarych Szeregów:

- Wieniec I i II - wysadzanie pociągów,
- Meksyk II - 1943.03.26 - Akcja pod Arsenalem - odbicie 25 więźniów z niemieckiego konwoju policyjnego, w tym Jana Bytnara "Rudego", który zmarł po trzech dniach od ran, jakie hitlerowcy zadali mu podczas przesłuchań. Po akcji zmarli oprócz "Rudego": "Alek" - Aleksy Dawidowski i "Buzdygan" - Tadeusz Krzyżewicz. Dowódcą akcji był Stanisław Broniewski "Orsza", a jego zastępcą Tadeusz Zawadzki "Zośka".
- Meksyk III - odbicie Floriana Marciniaka (akcja odwołana).
- Celestynów - 1943.05.20 odbicie transportu więźniów do Oświęcimia.
- Kutschera - 1944.02.11 - zamach (udany) na komendanta warszawskiej policji i SS Franza Kutschere. Niemcy przestali rozstrzeliwać na ulicach miasta polskich patriotów.
- Koppe - nieudany zamach na szefa policji niemieckiej w Generalnej Guberni.
- "Taśma" - Sieczychy - 1943.08.20 - likwidacja strażnic granicznych. Podczas tej akcji ginie Tadeusz Zawadzki "Zośka".
- N - akcja propagandowa wśród Niemców osłabiająca ich ducha walki.
- M - akcja Młodzież.

Oddział specjalny - III Kompania Wydzielona: (nazwy: "Agat" - "Pegaz" - "Parasol"). Zadaniem oddziału było likwidowanie szczególnie szkodliwych funkcjonariuszy niemieckich. "Mury" - drużyna harcerek w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück. "Droga Brzozowa" - drużyna harcerska w obozie w Oświęcimiu.

01.08-02.10.1944r. Powstanie Warszawskie (wybuch o godzinie "W" - 17:00). W trwającym 63 dni powstaniu uczestniczyły harcerskie bataliony: "Zośka" i "Parasol"

(należące do Szarych Szeregów), batalion "Gustaw" i batalion "Wigry". **30.XII** Zarządzeniem resortów Oświaty i Administracji Publicznej PKWN został restytuowany ZHP w wyzwolonym kraju, a następnie została powołana Tymczasowa Naczelna Rada Harcerska jako władza ZHP.

Styczeń.1945 Rozwiązanie Szarych Szeregów. **25.III** Formalne zakończenie pracy Pogotowia Harcererek.

1.5. Harcerstwo w PRL

1945-1946r. Prowadzone są CAS-y, czyli Centralne Akcje Szkoleniowe (jako odpowiedź na problem braku kadry).

1947r. ZHP wyrzucony z Międzynarodowego Biura Skautowego (WOSM) i ze Światowego Stowarzyszenia Skautek i Przewodniczek (WAGGGS).

1948r. HSP - Harcerska Służba Polsce - program harcerstwa polskiego obejmujący pomoc w odbudowie kraju. Połączenie w ZHP pionów żeńskiego i męskiego.

Marzec.1949r.- Ograniczono wiek młodzieży harcerskiej do 15 lat (a wkrótce do 14 lat). W konsekwencji ulegają rozpadowi liczne drużyny. Zlikwidowano "Na Tropie"- jedyne funkcjonujące jeszcze pismo harcerskie. Harcerski ruch wydawniczy zamarł.

1950 r. Zakaz używania stroju i odznak harcerskich, nowe Prawo i Przyrzeczenie. **15.X** Wcielenie ZHP w struktury Związku Młodzieży Polskiej

01.06.1951r. Miejsce ZHP zajmuje Organizacja Harcerska Związku Młodzieży Polskiej. OH ZHP zaprzestała stosowania metodyki harcerskiej i była kopia radzieckich pionierów (białe koszule, czerwone chusty, komunistyczna odznaka - tzw. "czuwajka" - zamiast krzyża itp).

Maj-czerwiec.1956r.- Wyodrębnienie się Organizacji Harcerskiej (w ramach ZMP), zmiana nazwy na Organizacja Harcerska Polski Ludowej (OHPL), powrót do tradycyjnego munduru i nazw. **8-10.XII** Na krajowym zjeździe działaczy harcerskich w Łodzi ("Zjeździe Łódzkim") reaktywowano ZHP wraz z tradycjami i mundurami, na których ponownie zagościły krzyże i lilijki.

ZHP włączyło się od razu w bardzo aktywną służbę Polsce - po roku 1956 zorganizowano wiele akcji, m.in.:

- Zamonit - na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej (odbudowa i rozbudowa),
- Bieszczady 40, Bieszczady 2000 (zagospodarowanie Bieszczad),
- 1001 Frombork, Frombork 2000 (odbudowa i rozbudowa Fromborka),
- Alerty Naczelnika (centralne akcje programowe ZHP) - zadania realizowane w tym samym czasie przez wszystkie jednostki harcerskie.

1957r. Powstaje Rozgłównia Harcerska.

1958r. Odejście z ZHP wielu instruktorów szaroszeregowych.

Czerwiec.1973r.- Powstała Federacja Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej (FSZMP), do której weszły wszystkie istniejące wówczas organizacje młodzieżowe, w tym i ZHP.

1973-81r. Harcerska Służba Polsce Socjalistycznej (jako program harcerstwa starszego w ZHP). Drużyny HSP zamiast szarych i zielonych mundurów używały beżowych koszul, czerwonych krajek i bordowych beretów.

1980r. Strajki na Wybrzeżu. Rozpoczyna się ożywienie w harcerstwie. **22.XI** Powstało w Warszawie porozumienie Kręgów Instruktorów Harcerskich im. A. Małkowskiego (KIHAM). Głównym założeniem KIHAM-u było odrodzenie moralne harcerstwa w duchu tradycyjnego tekstu Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego (z 1932 roku), odkomunizowanie ruchu, nawrót do skautowych metod wychowawczych. Jego symbolem była lilijka przewiązana węzłem płaskim (stąd zwyczajowa nazwa "Ruch płaskiego węzła").

1981r. Obraduje VII Zjazd ZHP, który zalegalizował działalność ruchów programowych, lecz nie dokonał zasadniczych zmian w Związku (m.in. przywrócono tradycyjną półokrągłą lilijkę). ZHP przestaje być członkiem FSZMP. Czerwiec - Z ZHP wystąpił Krąg Instruktorów "Zawisza" z Lublina, który powołał do życia nową organizację harcerską pod nazwą "Niezależny Ruch Harcerski" (NRH). Rok kończy się wprowadzeniem stanu wojennego (13.XII) i internowaniem działaczy opozycji, w tym wielu harcerzy. Związek, jako jeden z nielicznych, nie został zdelegalizowany. Rozpoczął się okres szykan i represji. Zakazano działania NRH (który zszedł do podziemia).

1982r. Pod presją władz Porozumienie KIHAM zostaje rozwiązane.

1983r. II pielgrzymka papieża do Polski. Harcerze ze środowisk KIHAM organizują służbę sanitarną i porządkową, która wspiera służby kościelne. Efektem tej "Białej Służby" było utworzenie półtajnego Ruchu Harcerskiego Rzeczypospolitej. Drużyny uczestniczące w Ruchu wróciły do tradycyjnego Prawa i Przyrzeczenia, tradycyjnego systemu stopni i sprawności harcerskich, tradycyjnych metod pracy. Ruch miał swoje władze naczelne i swoją własną, tajną strukturę. Jednocześnie członkowie Ruchu zewnątrznie niczym nie odróżniali się od tych z ZHP.

1985r. Powstała w Koninie Polska Organizacja Harcerska (POH).

1987r. III Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski - II Biała Służba.

1988r. Zlot drużyn HR na Wykusie koło Wąchocka w Górach Świętokrzyskich, z okazji pogrzebu komendanta "Ponurego" - Jana Piwnika. ZHP organizuje zlot 70-lecia ZHP na polach grunwaldzkich.

1.6. W III Rzeczypospolitej

12.02.1989r. Powstaje Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej. W skład ZHR weszły wcześniej działające nielegalnie organizacje harcerskie: Promieniści, Betanie, Harcerski Niezależny Ruch Liturgiczny, Polskie Bractwo Skautowe, Luzarowcy i Ruch Harcerski Rzeczypospolitej. **Marzec** - Obradował IX Zjazd ZHP, na którym podjęto jeszcze jedną próbę ratowania jedności harcerstwa. Jednym ze skutków była zmiana numeracji zjazdu z IX na XXVI. **Październik** - Rada Naczelna ZHP rezygnuje z monopolu na odznaki i symbole harcerskie, co pozwoliło na oficjalną rejestrację pozostałych organizacji harcerskich. W Krakowie powstaje "ZHP - rok założenia 1918", który jest próbą odbudowy przedwojennego ZHP. **2.XII** Powstaje Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego "Zawisza". W następnych latach, aż po dzień dzisiejszy, powstaje wiele innych organizacji harcerskich.

Grudzień. 1990r. - obraduje XXVIII Zjazd ZHP (XXVII Nadzwyczajny Zjazd obradował we wrześniu - skrócił kadencję władz Związku) wprowadził dwie rotacje Przyrzeczenia Harcerskiego. Przywrócił (i tak już od dawna funkcjonujące w wielu drużynach) Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie (z 1932 roku).

1992r. Połączenie ZHR i ZHP 1918 w ZHR.

1995r. Nadzwyczajny Zjazd ZHP w Poznaniu dokonuje ostatnich zmian w Statucie, które stały na przeszkodzie przynależności ZHP do światowego skautingu (m.in. przywrócona jedna rota Przyrzeczenia Harcerskiego). **2-16.XIII** Światowy Zlot Harcerstwa Polskiego w Zegrzu.

1996r. ZHP zostaje ponownie członkiem międzynarodowych organizacji skautowych: Światowej Organizacji Skautów (WOSM) i Światowego Stowarzyszenia Skautek i Przewodniczek (WAGGGS). Udział reprezentacji ZHP w 32 Światowej Konferencji WOSM (Szwecja) i 29 Światowej Konferencji WAGGGS (Kanada).

1998 r. Wiosna - POH podjęło uchwałę o rozwiązaniu i wstąpieniu do ZHR.

2000r. Światowy Zlot Harcerstwa Polskiego w Gnieźnie.

Rozdział II. PIONIERZY HARCERSTWA

2.1. Józef Grzesiak "Czarny"

Józef A. Grzesiak "Czarny" urodził się **11.11.1900r.** na jednym z przedmieść Krakowa zwanym Czarną Wsią. Nie był absolwentem znamienitych szkół, niemniej jednak nabył wiedzę oraz umiejętność swobodnego kontaktu z ludźmi z różnych sfer społecznych, był przede wszystkim osobą oddaną harcerstwu bez granic. Rok 1913 był przełomowy w życiu Józefa Grzesiaka. Odeszło w przeszłość dzieciństwo z jego frywolnymi zabawami, z próbami wielkich przygód. Zaczynały się lata młodości. W tym właśnie roku w parku Jordana na błoniach krakowskich przyglądał się bliżej skautom - jakaś wyborowa drużyna zjawiała się i przez kilka dni ćwiczyła musztrę i śpiew. Dopiero później dowiedział się Józek, że była to drużyna przygotowująca się na zlot skautów w Birmingham (Anglia) pod komendą dwóch polskich skautmistrzów: Michała Affanasowicza oraz Andrzeja Małkowskiego. W tym samym roku Józek zgłosił z całym zastępem, który zabrał do siedziby skautowej na przystani wioślarskiej "Sokoła". I oto w rozkazie datowanym na dzień **27.11.1913r.** zostali wcieleni do 2 Krakowskiej Drużyny Skautowej im. gen. H. Dąbrowskiego, do plutonu prowadzonego przez Mariana Luzara - późniejszego Naczelnego Kapelana ZHP. Tak rozpoczęła się wspaniała i jakże bogata przygoda i służba harcerska Józefa Grzesiaka.

Kolejnym bardzo ważnym wydarzeniem dla młodego skauta było złożenie przyrzeczenia w rocznicę Konstytucji 3 Maja podczas zbiórki wszystkich drużyn krakowskich pod kopcem Kościuszki. Przyrzeczenie odbierał Zygmunt Wyrobek, Józek miał wówczas 14 lat. Józek jest zastępowym zastępu, który przeobraził się z "Dzikiego" w zastęp "Czarnych Wilków". Odtąd określenie "Czarny" będzie przez całe życie towarzyszyć Grzesiakowi i jego drużynie. "Czarny" z wielkim młodzieńczym zapałem realizuje się w skautingu kończąc w wieku 14 lat kurs niższego szczebla, który był przeznaczony dla chłopców mających 16 lat. Nagle, przed końcem kursu, nagłówki gazet poinformowały świat o zamachu na arcyksięcia w Sarajewie. Wybuchła I wojna światowa. Okres ten wyzwala w Grzesiaku zdwojone siły, jego zastęp rozrasta się do plutony, a on sam w 1917 zostaje mianowany na funkcję plutonowego. W krótkim okresie pluton jest już tak silny, że może wydzielić kilku starszych skautów do

organizowania nowej drużyny. Młodzi chłopcy angażują się w wydarzenia polityczne tamtego okresu, nie przeszkadza to jednak pracy skautowej.

17 lutego 1918r. miejscowy komendant harcerstwa krakowskiego - Jerzy Ordyński przemianowuje pluton "Czarnych Wilków" na 13 Krakowską Drużynę Skautową, wyznaczając jej drużynowym Józefa Grzesiaka. Jednym z nowych zarządzeń nowego drużynowego było wprowadzenie czarnych chust i odpowiedniego przymiotnika w nazwie "Czarna Trzynastka". Rok 1918 jest dla Polaków znamienym, po 123 latach zaborów stajemy się państwem wolnym, znów wracamy na mapę Europy. "Czarna Trzynastka" staje się jedną z najprężniejszych w śró-dowisku krakowskim. Dwa wyczyny określają aktywność drużyny: pierwszy to chwalebny udział w wystawie osiągnięć skautowych w Kra-kowie - Trzynastka prezentuje zbudowaną przez siebie sześciometrową łódź oraz kilkanaście prac z zakresu pionierki obozowej, drugi to udział w pomiarach melioracyjnych na Kujawach, praca bardzo odpowiedzialna. Trzynastkę widać wszędzie, harcerze zamiast kapeluszy skautowych noszą rogatywki z czarnym otokiem. Komendant krakowskich drużyn harcerskich - Leopold Węgrzynowicz - napisał "13 Krakowska Drużyna była najwzorowsza z krakowskich drużyn harcerskich. Doskonała organizacja, dyscyplina, zrozumienie obowiązków harcerza i ohotne ich spełnianie, serdeczne współzycie druhów i miły, zdrowy humor były tej dzielnej drużyny..." Liczni członkowie "Czarnej Trzynastki" jak i sam "Czarny" bardzo zaangażowani byli we wszystkie wydarzenia, które miały miejsce w odradzającej się Polsce, począwszy od roku 1914, poprzez odzyskanie niepodległości w roku 1918, do okresu wojny bolszewickiej z roku 1920. Drużyna trwała i umacniała się kadrowo.

Wydarzenia roku dwudziestego zmieniły w pewnym sensie bieg historii harcerskiej "Czarnego". Starsi harcerze z Krakowskiej "Czarnej Trzynastki", którzy latem 1920r. wyruszyli pod wodzą "Czarnego" na wojnę i weszli w skład Wileńskiego Ochotniczego Baonu Harcerskiego, swój wojenny szlak zakończyli w Wilnie. Tu postanowił pozostać, założyć rodzinę i dalej realizować się w ruchu harcerskim. 30 czerwca 1921r. żeni się z Marią Bobrowicz - również harcerką. Wilno jest dla "Czarnego" nowym domem, tu kończy kursy maturalne i zdaje maturę, przejmuje dowodzenie 3 Wileńskiej Drużyny Harcerzy, którą po kilku miesiącach przeobraża zgodnie ze swoim duchem na 13 Wileńską Drużynę Harcerzy im. Zawiszy Czarnego o nazwie "Czarna Trzynastka". O drużynie można pisać dużo, wniosła ona w historię polskiego harcerstwa wiele wspaniałych zaszczytów, liczne obozy, udziały w największych zlotach oraz niezapomnianą atmosferę obozów i wielu innych

przedsięwzięć. Na czele tych wydarzeń stał człowiek o wielkim sercu, oddany swojej drużynie i harcerstwu - "Czarny".

Wybuch II wojny światowej zastał "Czarnego" w pracy cywilnej Biurze Ewidencji Ludności w Zarządzie miasta Wilna, w harcerstwie nadal jako członek "Czarnej Trzynastki" oraz jako komendant Chorągwi Wileńskiej Harcerzy. W chwili wybuchu wojny "Czarny" obejmując funkcję komendanta Chorągwi Wileńskiej Szarych Szeregów, zostaje członkiem Armii Krajowej. Jest aktywny w walce zbrojnej i tak samo pełen zapału jak przed laty. Nadszedł okres wyzwolenia przez Armię Czerwoną, Grzesiak jest poszukiwany przez NKWD jako członek i dowódca Armii Krajowej. W pierwszej połowie kwietnia, po trzech tygodniach więzienia w Wilnie, został przewieziony do Moskwy. Po powrocie do Wilna, w tym samym miesiącu, zostaje skazany przez sąd wojskowy na 10 lat obozów pracy i 5 lat pozbawienia praw obywatelskich z art. 58 p. 1 i 11 (kodeksu karnego) USRR - za zdradę państwa radzieckiego, co dziwne, nie będąc nigdy obywatelem tego kraju. Dnia 25 października 1945r. zbiorowym transportem został wywieziony do Workuty. Nie wiedział, że tam znajdują się już jego druga żona Klementyna, którą poślubił po śmierci Marii. O przeżyciach z Workuty dowiadujemy się z listów pisanych do syna Józefa "Ziutka": Nadchodzi dzień 19 marzec tak dla nas miły. Oby los pozwolił nam w następnym roku być znowu razem. Wierzę, że tak będzie, jednak może być inaczej i dlatego piszę mój testament: 1. C.T. niech będzie wierna hasłom widniejącym na sztandarze i niech nadal służy Prawdzie, Pięknu, Dobru. 2. Ty, Ziuk, ukończ wyższe studia i zakładaj ognisko rodzinne. 3. Stach, Marycha, Stefek niech zaopiekują się Klewą tak, aby jej niczego nie brakowało. 4. Marycha, Tomek, Roman, Danka i inni niech załatwiają sprawy moich kolegów, aby nie byli pokrzywdzeni.

11 grudnia 1955 roku "Czarny" wrócił do Polski po prawie dziesięciu latach pobytu w obozach pracy przymusowej w Workucie. Wracał schorowany, zmizerniały, lecz nie złamany, pełen wiary i nadziei na lepszą przyszłość. Żona Klementyna mieszkała w Oliwie pod Gdańskiem. Na Wybrzeżu osiedliło się sporo Wilnian, również kilku Trzynastaków. "Czarny" zamieszkał z żoną i rozpoczął pracę w "Desie". Bardziej skomplikowany był powrót ojca do syna. Ziutek był aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa w roku 1948 za działalność konspiracyjną i jako więzień skierowany do pracy w kopalni węgla na Śląsku do Knuruwa. Wrócił do Gdańska 6 maja 1956r. "Czarny" osiedliwszy się w nowym miejscu żywo interesował się harcerstwem, jednak wiadomo było, iż wszystko było podporządkowane ówczesnej ideologii, również

istniejąca Organizacja Harcerska była uzależniona i zdominowana przez ówczesne władze partyjne. Wydarzenia 1956 roku, tzw. odwilż, spowodowały zmiany w ruchu harcerskim. W grudniu obradował Zjazd OH, który to na skutek tzw. grupy Aleksandra Kamińskiego przeobraził się w Zjazd Harcerstwa Polskiego, Kamiński zostaje Przewodniczącym Naczelnej Rady Harcerskiej, a "Czarny" jej członkiem. Jednak sytuacja euforii nie trwała długo, kończył się "polski październik", kierownictwo PZPR przestawiło ster. W 1958r. nastąpiła wyraźna zmiana stanowiska "decydentów" ZHP. Józef Grzesiak odosobniony w GK wycofuje się z jej prac. Również później odwołany zostaje z funkcji komendanta Chorągwi Gdańskiej.

25 listopada 1960r. nie widząc możliwości dalszej pracy w strukturach ZHP, zwrócił się o zwolnienie z organizacji. Harcerstwem interesował się nadal. Czytywał czasopisma i wydawnictwa harcerskie, zgłaszał swoje uwagi. A nade wszystko utrzymywał kontakty z Trzynastakami, których los rzucił po całym świecie.

Czynne życie "Czarnego" skończyło się w 1972 roku, kiedy poważnie zachorował na niewydolność układu krążenia. Długoletnie leczenie nie przywróciło zdrowia. Coraz krótsze były spacery, wyjścia z domu. Prawie codziennie odwiedzała chorego harcerka dr Maria Hrabowska. Najtroskliwszą pielęgniarką była żona. Zgon nastąpił 18.09.1975r. Na pogrzeb przyjechali Trzynastacy z całej Polski

2.2. Andrzej Małkowski

Ur. 31.X.1888 - 15.I.1919 - jeden z twórców polskiego skautingu, wybitny instruktor i teoretyk harcerstwa, działacz polskich organizacji młodzieżowych i niepodległościowych. Urodził się w Trąbkach k. Kutna w rodzinie ziemiańskiej o tradycjach patriotycznych i żołnierskich. Uczył się w Warszawie, Tarnowie, Krakowie i Lwo-wie, gdzie w 1906 roku w VI Szkole Realnej uzyskał świadectwo dojrzałości. Był współzałożycielem abstynenckiej organizacji uczniów krakowskich "Młodzież". W 1908 roku rozpoczął studia na Wydziale Budowy Maszyn Politechniki Lwowskiej. W kwietniu 1910 roku przeniósł się na Uniwersytet Jana Kazimierza, którego nie ukończył. Był członkiem Zarządu Głównego "Eleuterii" - federacji związków abstynenckich. Należał do "Eleusis", "Zarzewia", "Sokoła".

W listopadzie 1909 roku otrzymał do przetłumaczenia klasyczny podręcznik twórcy skautingu Roberta Baden-Powella "Scouting for Boys". Po zapoznaniu się z treścią Małkowski stał się entuzjastą oraz propagatorem skautingu na ziemiach polskich: w latach 1909 - 1912 brał udział we wszystkich pracach mających na celu rozwój polskiego skautingu. W czasie pierwszego kursu skautowego 20.III - 21.V.1911 omawiał poszczególne rozdziały przygotowywanego przez siebie podręcznika. W okresie kwiecień - lipiec 1911 ukazywała się arkuszami jego praca "Scouting" jako system wychowania młodzieży - pierwsza polska książka o skautingu. Małkowski wszedł w skład pierwszej Komendy Skautowej, następnie Naczelnej Komendy Skautowej we Lwowie.

W październiku 1911 rozpoczął wydawanie "Skauta", który wkrótce zdobył niezwykłą poczytność. Małkowski traktował skauting jako nowy styl życia i metodę odrodzenia młodzieży. W marcu 1912 roku wyjechał do Londynu w celu zebrania materiału do nowego wydania swej książki. Po powrocie został odsunięty od pracy w "Skaucie" i Naczelnej Komendzie Skautowej.

W 1913 roku zorganizował wycieczkę skautową na III Wszechbrytyjski Zlot Skautów w Anglii, gdzie nad polskim obozem powiewała biało - czerwona flaga i używano nazwy kraju wymazanego z mapy świata. Za wybitne zasługi Małkowski otrzymał od Baden Powella skautowy medal "Za zasługi". W czerwcu 1913 roku Małkowski przeniósł się do Zakopanego, gdzie wziął ślub z Olgą Drahonowską. Rozwijał tam ożywioną działalność, tworząc silny, niezależny ośrodek harcerski.

Kiedy wybuchła I wojna światowa wstąpił na krótko do Legionów Piłsudskiego. Brał udział w pierwszych walkach, lecz zależność tych formacji od zaborcy austriackiego spowodowała jego wystąpienie. W wyniku próby utworzenia niepodległej Rzeczypospolitej Podhalańskiej musiał opuścić Zakopane. Udał się do Anglii, a potem do Stanów Zjednoczonych, gdzie zakładał polskie drużyny skautowe wśród wychodźstwa. Od IX.1915 do IX.1916 roku pełnił funkcję skautmistrza związkowego w Związku Sokołów Polskich w Ameryce. Próbował zorganizować z "Sokołów" Legion Polski do walki z Niemcami. Wobec braku poparcia ze strony władz związku przybył do Kanady, gdzie wstąpił w grudniu 1916 roku do wojska. W styczniu 1917 roku wraz z grupą "Sokołów" został przyjęty do Wojskowej Szkoły Piechoty, którą ukończył w kwietniu tegoż samego roku. Następnie służył w armii kanadyjskiej, walczył na froncie we Francji. W listopadzie 1918 roku został

przeniesiony do armii gen. Józefa Hallera. Wysłany w misji wojskowej do polskich oddziałów w Odessie, zginął **15.I.1919r.** podczas zatonięcia statku, którym płynął.

2.3. Olga Drahonowska – Małkowska

Urodzona 1 IX 1888r. w Krzeszowicach. W czasie studiów we Lwowie związana z Eleusis*, gdzie po raz pierwszy zetknęła się z Małkowskim, swoim późniejszym mężem. W 1912r. Drahonowska do melodii rewolucyjnej pieśni "Na barykady" dostosowała wiersz Ignacego Kozińskiego "Wszystko, co nasze...", dopisując refren i zmieniając nieco słowa zwrotek. Utwór ten, już jako pieśń ("Marsz Skautów"), uzyskał znaczną popularność, stając się wkrótce hymnem harcerskim (uprzednio tę funkcję pełniła "Rota"). W 1913r. jej drużyna wprowadziła do harcerstwa pozdrowienie "Czuwaj!". W tymże roku Drahonowska ze względu na chorobę płuc przeniosła się do Zakopanego, gdzie w czerwcu 1913r. wzięła ślub z Małkowskim. Początkowo prowadziła tam drużynę skautek,

Z chwilą wybuchu I wojny światowej przejmie kierownictwo skautingu zakopiańskiego. W lutym 1915r. Małkowscy zmuszeni byli wyemigrować, jako że władze austriackie wykryły gromadzoną przez skautów broń. Udali się do Anglii, a następnie do Stanów Zjednoczonych. W 1918r. Małkowska przeniosła się ponownie do Anglii, pracując do 1920 w szkole polonijnej.

Do kraju wróciła dopiero dwa lata po śmierci męża. Przez kilka lat była nauczycielką w Szkole Gospodarstwa Domowego w Zakopanem, pozostając w dalszym ciągu ściśle związana z harcerstwem. W 1924r. pełniła funkcje komendantki obozu harcerek na I Zlocie Narodowym pod Warszawą. W 1925r. zajęła się organizacją Harcerskiej Szkoły Pracy w Sromowcach Wyżnych w Pieninach, znanej jako "Cisowy Dworek". Była to szkoła powszechna, w której stosowano eksperymentalne metody harcerskie w nauczaniu - chodziło głównie o wychowanie poprzez pracę, w tym na rzecz społeczności lokalnej (opieka sanitarna, praca kulturalno-oświatowa). W "Cisowym Dworku" mieszkały i uczyły się dzieci, które musiały przebywać w górach ze względów zdrowotnych, odbywały się tam również spotkania skautek różnych narodowości, jak międzynarodowy obóz w 1930r. czy kurs instruktorski dla Francuzek 1931r.

W 1932r. Małkowska przewodniczyła VII Światowej Konferencji Skautek na Buczu, w czasie której została wybrana do Światowego Komitetu Skautek. Dwa lata później otrzymała z jego ramienia polecenie przeprowadzenia studiów nad warunkami pracy żeńskich organizacji skautowych w Austrii, Czechosłowacji i Rumunii. Pod koniec września 1939r. przedostała się na zachód Europy, będąc członkiem najwyższych władz ZHP na wychodźstwie. Pracowała tam w polskich placówkach opiekuńczych, a do kraju wróciła dopiero w 1961r., gdzie po krótkim pobycie we Wrocławiu osiadła w Zakopanem. Zmarła 15 I 1979r.

2.4. Krzysztof Kamil Baczyński

Pseudonim Jan Bugaj. Urodził się w Warszawie 22 stycznia 1921. Był poetą, prozaikiem, żołnierzem AK. Uczył się w Liceum im. Stefana Batorego, a następnie studiował filologię polską na tajnym Uniwersytecie Warszawskim. Latem 1943 wstąpił do Szarych Szeregów. Początkowo walczył w batalionie "Zośka". Od lipca 1944 pełnił funkcje dowódcze w batalionie "Parasol". Brał udział w kilku akcjach bojowych. Był członkiem redakcji konspiracyjnego miesięcznika "Droga". Poległ 4 sierpnia 1944 roku na placu Teatralnym w walce, w obronie pałacu Blanka.

W wizyjnej liryce filozoficzno-moralnej, związanej z tradycją romantyczną (Słowacki, Norwid) i nurtem poetyckim - katastrofizmu, dał przejmujący wyraz tragedii okupacyjnej swojego pokolenia. Do jego konspiracyjnie wydanych zbiorów należą: "Zamknięty echem" (1940), "Dwie miłości" (1940), "Wiersze wybrane" (1942) i "Arkusze poetycki" (1944). Zbiory wydane pośmiertnie: "Śpiew z pożogi" (1947), "Utwory zebrane" (1961), "Poezje wybrane" (1967). Urodził się w Warszawie 22 stycznia 1921 r. Matka Stefania - nauczycielka, autorka podręczników szkolnych i książek dla dzieci. Ojciec Stanisław - syn powstańca z 1863 r., antycarski radykał, piłsudczyk i legionista, uczył syna być prawym człowiekiem, nie chciał, aby Krzysztof został żołnierzem. Uważał bowiem, że odrobił obowiązek wobec Ojczyzny za siebie i za syna. Ojciec poety zmarł tuż przed wybuchem wojny. W kilka dni po śmierci przyszło gestapo, aby aresztować go jako szczególnie niebezpiecznego dla Rzeszy. "Los każe wszystko powtórzyć szybciej, okrutniej, z absolutną bezwzględnością". Krzysztof poległ w czwartym dniu powstania w 1944 r. na placu Teatralnym w pałacu Blanka.

Miał wtedy 23 lata. W pięć lat po jego śmierci do domu matki wtargnęli ubecy, aby aresztować syna. Dziwna analogia losów. Krzysztof kochał matkę. Jej mówił swoje pierwsze tajemnice. Ona była odbiorcą pierwszych jego wierszy, recenzentką, korektorką i skrzętną zbieraczką.

2.5. Aleksander Kamiński

Swoją harcerską pracę w dużej mierze poświęcił stworzeniu ruchu zuchowego, odmiennego od skautowych „wilcząt” (podstawą zuchowania stała się zabawa tematyczna nawiązująca do spraw bliskich polskiemu dziecku). W czasie II wojny światowej redagował „Biuletyn Informacyjny” - największe pismo konspiracyjne. Kierował również konspiracyjną organizacją „Wawer”. Po wojnie aktywnie włączył się w odbudowę Związku Harcerstwa Polskiego. Z powodu swoich przekonań został odsunięty od pracy w harcerstwie (1947). W grudniu 1956 r. był jednym z pomysłodawców i realizatorów idei odrodzenia harcerstwa. Podczas Zjazdu Łódzkiego został wybrany przewodniczącym Naczelnej Rady Harcerskiej. Cieszył się ogromnym autorytetem i poważaniem wśród harcerzy i instruktorów. A. Kamiński był historykiem i pedagogiem, zajmował się pedagogiką społeczną. Zasłynął również jako autor opowieści z życia konspiracyjnego harcerstwa „Kamienie na szaniec”, jak również z zuchowej trylogii: „Antek Cwaniak”, „Książka wodza zuchów”, „Krag rady” oraz biografii twórcy polskiego harcerstwa zatytułowanej „Andrzej Małkowski”.

2.6. Stefan Mirowski

W czasie okupacji pełnił służbę w Szarych Szeregach. Był organizatorem i komendantem „Zawiszy”, kierownikiem wydziału Pasieki (Głównej Kwatery Szarych Szeregów). Był także członkiem Komendy Głównej organizacji „Wawer”. Po wojnie (1945-1948) pełnił funkcję zastępcy komendanta Warszawskiej Chorągwi ZHP. Usunięty w 1949 r., powrócił do służby w 1956 r., brał udział w Zjeździe Łódzkim. Aktywnie uczestniczył w przeprowadzaniu zmian w ZHP. ukoronowanych przywróceniem tradycyjnego Przyrzeczenia i Prawa Harcerskiego na XXVIII Zjeździe

Pwd Arkadiusz Draj

ZHP w grudniu 1990 r. Wtedy też wybrany został na funkcję Przewodniczącego ZHP. Zmarł nagle 13 lipca 1996 r. podczas światowej konferencji skautowej w Oslo, gdzie przewodniczył delegacji odbierającej certyfikat potwierdzający członkostwo ZHP w WOSM.

Rozdział III. IDEALY HARCERZA

3.1. Cele i zadania ZHP

Zgodnie ze Statutem ZHP jest wychowawczym, patriotycznym, dobrowolnym i samorządnym stowarzyszeniem zuchów, harcerzy, harcerzy starszych oraz instruktorów i działaczy. ZHP jest członkiem światowej rodziny skautowej. Należy do Światowej Organizacji Ruchu Skautowego (WOSM) i Światowego Stowarzyszenia Przewodniczek i Skautek (WAGGGS). Działa zgodnie z zasadami, celami i metodą wprowadzoną przez założyciela skautingu Roberta Baden-Powella rozwiniętą przez twórcę harcerstwa polskiego Andrzeja Małkowskiego.

Jako cele działania wskazane w Statucie Związek Harcerstwa Polskiego uznaje:

- stwarzanie warunków do wszechstronnego, duchowego, intelektualnego, społecznego i fizycznego rozwoju człowieka,
- nieskrępowane kształtowanie osobowości człowieka przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich nałogów,
- upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do wartości stanowiących fundament harcerskich zasad: wolności, godności, prawdy, sprawiedliwości, demokracji, równouprawnienia, samorządności, tolerancji i przyjaźni,
- upowszechnianie wiedzy o świecie przyrody, przeciwstawianie się jego niszczeniu przez cywilizację, kształtowanie potrzeby kontaktu z nieskażoną przyrodą,
- stwarzanie warunków do nawiązywania i utrwalania więzi międzyludzkich ponad podziałami rasowymi, narodowościowymi i wyznaniowymi.

Nadrzędnym celem Związku Harcerstwa Polskiego jest zgodnie z zasadami skautingu przyczynianie się do rozwoju młodych ludzi w taki sposób, aby w pełni mogli wykorzystać swoje możliwości duchowe, intelektualne, społeczne i fizyczne jako jednostki, jako odpowiedzialni obywatele i jako członkowie wspólnot lokalnych, wspólnoty narodowej i międzynarodowej.

Wychowując w harcerstwie - rozwijając osobowość młodego człowieka - powinniśmy, więc pracować równocześnie nad jego rozwojem duchowym, intelektualnym, społecznym i fizycznym. Wychowanie harcerskie musi mieć charakter spójny. Żadnej z tych sfer osobowości nie można rozwijać w oderwaniu od pozostałych. Proces rozwoju młodego człowieka jest procesem zintegrowanym.

W Związku Harcerstwa Polskiego kształtowanie poszczególnych sfer osobowości rozumiemy następująco:

ROZWÓJ DUCHOWY - jest nieustannym dążeniem do poszukiwania głębszego zrozumienia i pełniejszego kierowania się w życiu określonym systemem wartości. Miłość, nadzieja, dobro, prawda, wolność, sprawiedliwość, tolerancja i przyjaźń stanowią harcerski system wartości oparty na zasadach chrześcijańskich. Rozwój duchowy osiąga się wypełniając obowiązki wobec samego siebie, innych ludzi i swojego otoczenia oraz otwierając się na to, co duchowe - co znajduje się poza zasięgiem materialnego postrzegania świata.

Rozwój duchowy w harcerstwie może być realizowany między innymi poprzez:

- życie religijne, rozumiane, jako dialog z Bogiem,
- refleksję nad samym sobą,
- pokonywanie własnych słabości,
- rozwijanie swoich zdolności i doskonalenie samego siebie,
- poszukiwanie sensu życia,
- służbę innym,
- kontakt z przyrodą,
- rozbudzanie wrażliwości etycznej i estetycznej,
- budowanie harmonii,
- poznawanie i tworzenie kultury.

ROZWÓJ INTELEKTUALNY - jest ciągłym zdobywaniem wiedzy, wyrabianiem umiejętności myślenia, refleksji i dokonywania wyborów; próbą zrozumienia otaczającego nas świata, kształtowaniem postawy twórczej, poznaniem samego siebie i własnych zdolności, rozwijaniem wyobraźni i wrażliwości na piękno.

Rozwój intelektualny można realizować w harcerstwie między innymi poprzez:

- samokształcenie i doskonalenie,
- stwarzanie warunków do swobodnego kształtowania światopoglądu,
- naukę,
- kształtowanie indywidualności,
- uczestniczenie w życiu kulturalnym,
- rozbudzanie zainteresowań.

ROZWÓJ SPOŁECZNY - to budowanie szacunku wobec drugiego człowieka, jego godności, wolności i przekonań, wyrabianie umiejętności życia we wspólnocie opartej na dialogu i potrzebie solidarnego działania. To przygotowanie do odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu wspólnoty: rodzinnej, lokalnej, narodowej i międzynarodowej. To poznanie swoich praw i powinności obywatelskich w społeczeństwie demokratycznym.

Rozwój społeczny można realizować w harcerstwie między innymi poprzez:

- budowanie braterstwa i przyjaźni,
- służbę innym,
- odpowiadanie programem działania na najważniejsze problemy wspólnoty lokalnej, kraju, społeczności międzynarodowej,
- poznanie i stosowanie zasad demokracji,
- kształtowanie postaw tolerancji i poszanowania odmienności,
- poznawanie mechanizmów i struktur życia społecznego,
- wyrabianie postawy obywatelskiej,
- poznawanie dziedzictwa tradycji, kultury i cywilizacji Polski, Europy, świata.

ROZWÓJ FIZYCZNY - to stała troska o zdrowie i kondycję fizyczną, nauka zdrowego stylu życia, nieuleganie nałogom, wychowanie w poszanowaniu własnego zdrowia, przewyciężanie własnych słabości i lęków - w dążeniu do utrzymania równowagi ducha i ciała.

Rozwój fizyczny można realizować w harcerstwie między innymi poprzez:

- dbałość o sprawność fizyczną,
- uprawianie sportu,
- życie obozowe,
- uprawianie wędrówek i turystyki,
- poznanie zasad zdrowego trybu życia,
- walkę z nałogami,
- popularyzowanie i przestrzeganie zasad higieny.

3.2. Charakter wychowawczy w ZHP

Zgodnie ze Statutem wychowanie w ZHP:

- opiera się na normach moralnych wywodzących się z uniwersalnych, kulturowych i etycznych wartości chrześcijańskich wyrażonych w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim,
- kształtuje postawy szacunku wobec każdego człowieka, co wynika z uznania przyrodzonej godności i wolności każdej istoty ludzkiej.

ZHP jest stowarzyszeniem otwartym dla wszystkich bez względu na pochodzenie, rasę czy wyznanie. System wartości duchowych uznaje za sprawę osobistą, gdyż każdy członek ZHP samodzielnie kształtuje swój system wartości i światopogląd. ZHP oczekuje natomiast od swoich członków, że posiadają system wartości, który nie jest sprzeczny z zasadami zawartymi w Prawie i Przyrzeczeniu Harcerskim. Związek Harcerstwa Polskiego jest niezależny ideowo i organizacyjnie od partii, ruchów i organizacji o charakterze politycznym.

3.3. Harcerski system wychowania

Harcerski system wychowawczy realizowany w ciągu blisko 90-letniej historii ZHP jest rozumiany jako **jedność: zasad harcerskiego wychowania, metody i programu**. Stały rozwój zuchów, harcerzy, harcerzy starszych i instruktorów jest możliwy tylko wtedy, gdy kierując się harcerskimi zasadami, wykorzystując harcerską metodę tworzymy program pobudzający do kształtowania w sobie cech i umiejętności potrzebnych w życiu osobistym i przydatnych w społeczeństwie.

Zasady harcerskiego wychowania to:

- **służba**, czyli czynna, pozytywna postawa wobec świata i drugiego człowieka,
- **braterstwo**, czyli przyjacielska i serdeczna postawa wobec innych,
- **praca nad sobą**, czyli nieustanne kształtowanie i doskonalenie własnej osobowości.

Odzwierciedleniem harcerskich zasad są: Obietnica i Prawo Zucha, Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie, Zobowiązanie Instruktorskie. Zasady harcerskiego wychowania są wprowadzane w życie za pomocą wywodzącej się ze skautingu metody harcerskiej. Metoda ta określa sposób realizacji harcerskiego wychowania.

Metoda harcerska to sposób działania odznaczający się:

- pozytywnością,
- indywidualnością,
- wzajemnością oddziaływań,
- dobrowolnością i świadomością celów,
- pośredniością,
- naturalnością, będący systemem wspierania samorozwoju zuchów, harcerzy, harcerzy starszych i instruktorów przez:
- Przyrzeczenie i Prawo,
- uczenie w działaniu,
- system małych grup,
- program stale doskonalony i pobudzający do rozwoju.

Metodę harcerską cechuje:

- **pozytywność** - gdyż harcerskie wychowanie polega na budowaniu dobra, rozbudzaniu w człowieku jego zdolności, odkrywaniu zalet, pozwala łatwiej akceptować świat, innych ludzi, siebie samego, pokazuje, że nie należy poddawać się złu i beznadziejności;
- **indywidualność** - ponieważ harcerskie wychowanie jest ukierunkowane na jednostkę, na jej rozwój osobisty, dostosowując stawiane przed każdym członkiem Związku oczekiwania do jego możliwości i umiejętności, budując jego indywidualne cechy;
- **wzajemność oddziaływań** - czyli partnerstwo członków naszego ruchu gdzie wszyscy są zarówno wychowawcami jak i wychowanymi; instruktor pełni rolę "starszego brata" będącego dla harcerza wzorem do naśladowania, a jego autorytet opiera się przede wszystkim na postawie zgodnej z Harcerskim Prawem;
- **dobrowolność i świadomość celów** - gdyż każdy członek Związku samodzielnie wyraża chęć kierowania się w życiu harcerskimi zasadami i przynależności do naszej organizacji; w harcerstwie skuteczność wychowania zależy od chęci poddania się temu działaniu;
- **pośredniość** - ponieważ wszystkie podejmowane przez nasz ruch działania służą realizacji celów wychowawczych, atrakcyjne, społecznie pożyteczne zadania realizowane w harcerstwie pobudzają do rozwoju wewnętrznego człowieka;
- **naturalność** - polegająca na przystosowaniu wszystkich podejmowanych działań do potrzeb i możliwości harcerskiego zespołu i poszczególnych jego członków oraz różnorodnych warunków działania: na wsi, w mieście, w nowej drużynie, bądź takiej z tradycjami, w zastępie chłopców lub dziewcząt, w drużynie koedukacyjnej itd.

Metoda harcerska opiera się na następujących elementach:

Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie - kreślą konkretny system wartości, opisują ideał. Odzwierciedlają zasady harcerskiego wychowania: służbę, braterstwo, pracę nad sobą. Prawo każdemu harcerzowi daje ściśle określony kodeks postępowania, jest dla niego życiowym drogowskazem. W chwili złożenia harcerskiego Przyrzeczenia zobowiązujemy się nieustannie dążyć do osiągnięcia tego ideału. Młody człowiek składając je decyduje się z własnej "szczerzej woli" akceptować i stosować w swym

życiu zawarte w Prawie zasady etyczne. Wobec własnego sumienia, wobec grupy rówieśników i instruktora, który jest dla niego wzorem i autorytetem bierze odpowiedzialność za ich dotrzymanie. To dobrowolne zobowiązanie jest największą motywacją do samodoskonalenia, wyrażeniem woli nieustannej pracy nad sobą, woli stałego podążania drogą wyznaczoną przez drogowskaz naszego Prawa. Akceptowanie zawartych w Prawie i Przyrzeczeniu ideałów oraz, stały możliwie największy wysiłek zmierzający do ich osiągnięcia są wobec młodego człowieka skutecznym instrumentem wpływającym na jego rozwój. Dla najmłodszych członków naszego ruchu identyczną rolę pełni Obietnica i Prawo Zucha. Prawo i Przyrzeczenie jest fundamentalnym elementem metody harcerskiej.

Uczenie przez działanie - oznacza, że w harcerstwie wychowujemy w sposób czynny, poprzez aktywne uczestnictwo. Młody człowiek w sposób naturalny łatwiej kształci się przez obserwację, eksperymentowanie, samodzielne wyciąganie wniosków, dokonywanie wyborów i osobiste działanie. Harcerskie wychowanie to rozwój młodego człowieka przez działanie.

System małych grup - mała grupa rówieśników, kolegów, przyjaciół to naturalne środowisko młodego człowieka. Nasza metoda opiera harcerskie wychowanie między innymi na systemie takich rówieśniczych grup - szóstek zuchowych, zastępów, patroli, grup zadaniowych itp. Skupiona w zastępie grupka przyjaciół sama uczy się współdziałania, samorządności, brania na siebie odpowiedzialności, solidarności, pomaga kształcić charaktery. Stwarza młodym ludziom atmosferę do stopniowego dojrzewania osobistego i społecznego.

Program stale doskonalony i pobudzający do rozwoju - stanowi treść harcerskiego wychowania. Treści programowe powinny być dostosowane do potrzeb i możliwości członków harcerskich zespołów, do czasu, miejsca, warunków działania i oczekiwań społecznych. Na program składają się konkretne zadania podejmowane przez zespół i sposób ich realizacji (odrębny dla zuchów, harcerzy, harcerzy starszych i instruktorów), oraz rozwiązania organizacyjne niezbędne dla prawidłowego realizowania harcerskiego systemu wychowawczego. Program musi być stale doskonalony tak, aby zapewniał stopniowy i harmonijny rozwój członków Związku. Powinien odpowiadać na zainteresowania harcerzy, stawiać wyzwania, być zachętą do samodoskonalenia. Narzędziem realizacji tego programu jest między innymi system stopni harcerskich (gwiazdek zuchowych) oraz sprawności. Należy formułować program, który jest spójną, zintegrowaną całością, a nie zbiorem przypadkowych,

oderwanych działań. Program harcerski jest harmonijnym połączeniem zdobywania określonej wiedzy, kształcenia praktycznych umiejętności oraz podejmowania konkretnych działań na rzecz innych i swojego otoczenia poprzez zabawę, grę i służbę.

Warunkiem skuteczności harcerskiej metody jest **przykład osobisty instruktora**. Swoją postawą instruktor powinien dawać przykład osiągania wartości, którym służy harcerstwo, pokazywać, że życie według Prawa Harcerskiego może być źródłem radości. Instruktor nie jest ani dowódcą, ani nauczycielem. Jest "starszym bratem", który zuchowi, harcerce, harcerzowi stwarza warunki do kształtowania charakteru.

Metoda harcerska jest systemem stale doskonalonego samowychowania. Wszystkie elementy metody (Przyrzeczenie i Prawo, uczenie w działaniu, system małych grup, ciągle doskonalony i pobudzający do rozwoju program) są współzależne i stanowią spójną całość. **Metoda ta jedynie wówczas będzie w pełni skuteczna, jeżeli każdy harcerski instruktor będzie potrafił łącznie wykorzystywać w swej pracy zgodnie z jej cechami wszystkie te elementy.**

3.4. Prawa i przyrzeczenia

MAM SZCZERĄ WOLĘ, to znaczy dobrowolnie, bez niczyjego nakazu, bez żadnego przymusu, **CAŁYM ŻYCIEM**, ze wszystkich sił mego ducha, z całego serca, wykorzystując wszystkie dane mi możliwości **PEŁNIĆ SŁUŻBĘ BOGU**, który stanowi uosobienie najwyższych ideałów, takich jak miłość, prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, piękno, przyjaźń i braterstwo, wiara, nadzieja. Ideały te łączą wszystkich ludzi dobrej woli, niezależnie od pochodzenia, narodowości, wyznania, wywodzą się z norm moralnych opartych na uniwersalnych, etycznych i kulturowych tradycjach chrześcijaństwa. Wyznawany przeze mnie system wartości kształtuję samodzielnie podążając w kierunku wskazanym przez Prawo Harcerskie.

Pragnę służyć **POLSCE**, ojczyźnie moich przodków, o której honor, niepodległy byt, tradycje i kulturę walczyli czynem i słowem, którą otrzymałem w spadku jako bezcenną wartość mego pokolenia, którą z całym jej bogactwem duchowym i materialnym mam przekazać moim następcom. Stale poszerzam świat

mych myśli i uczuć, wierny zasadzie, że więcej wiedzieć, to głębiej pokochać. Szanuję prawa innych państw i narodów.

Chcę **NIEŚĆ CHĘTNĄ POMOC BLIŹNIM** nie tylko wtedy, gdy o pomoc proszą, ale zawsze wtedy, gdy czujnym okiem dostrzegę, że na drodze mego życia stanął ktoś, kto potrzebuje pomocy, opieki, wsparcia, pocieszenia.

Mam być **POSŁUSZNYM PRAWU HARCERSKIEMU**, chcę, by Ono było zawsze wskazówką mego postępowania, by ono decydowało zawsze o zgodności moich myśli, słów i uczynków.

Moje Przyrzeczenie nie jest przysięgą ani ślubowaniem. Przestrzeganie Prawo Harcerskiego jest sprawą mego honoru i źródłem radości, "wędrówką ku szczęściu". Za wypełnienie Przyrzeczenia odpowiadam przed własnym sumieniem.

1. HARCERZ SUMIENNIE SPEŁNIA SWOJE OBOWIĄZKI WYNIKAJĄCE Z PRZYRZECZENIA HARCERSKIEGO,

wrażliwym okiem spogląda na otaczający go świat, na potrzeby ludzi, na potrzeby środowiska, w którym żyje. Jest dobrym uczniem i pracuje rzetelnie. Jest gotów zawsze pełnić służbę innym, dawać z siebie wszystko, co dobre, nie żądając w zamian nic, za jedyną nagrodę uważa radość płynącą z dobrze spełnionych obowiązków. Obcy mu jest egoizm, postawa konsumpcyjna, wyznaje prymat wartości duchowych nad materialnymi.

2. NA SŁOWIE HARCERZA POLEGAJ JAK NA ZAWISZY - to

nakaz prawdomówności, wierności, zgodności słów i czynów z nakazami własnego sumienia, swym słowem i czynem harcerz zasługuje na zaufanie, dotrzymuje słowa, przywraca wiarę w solidność, rzetelność, spolegliwość, mówi, co myśli, robi, co mówi. Postawą i zachowaniem daje świadectwo o wartościach, jakie wnosi harcerstwo w życie młodzieży i całego społeczeństwa. Harcerz jest punktualny.

3. HARCERZ JEST POŻYTECZNY, jego czyny zawsze służą

społeczności, w której żyje. Naukę traktuje jako podstawę przyszłej służby Ojczyźnie i ludzkości. Praca zawodowa jest nie tylko źródłem jego utrzymania, ale przede wszystkim formą realizacji służby społecznej. **HARCERZ NIESIE POMOC BLIŹNIM** chętnie i ofiarnie, nie czeka aż go ktoś o pomoc i opiekę poprosi, lecz sam szuka okazji, by

być pomocnym każdemu człowiekowi i każdej społeczności, którą spotyka na swej drodze.

4. **HARCERZ W KAŻDYM WIDZI BLIŹNIEGO**, każdemu służy pracą, pomocą, ujmuje się za każdym pokrzywdzonym, obca mu jest znieczulica i oziębłość w stosunkach między ludźmi. Przewycięża urazy i waśnie między ludźmi i między narodami, swą postawą daje wyraz uznania naturalnych praw człowieka. Sprzeciwia się przejawom nienawiści, nie poniża nikogo. Harcerz **ZA BRATA UWAŻA KAŻDEGO INNEGO HARCERZA**, każdego skauta na całym świecie, każdego wiernego tym samym ideałom. Takie widzenie świata i ludzi prowadzi do poszanowania cudzych przekonań, do demokracji i tolerancji.
5. **HARCERZ POSTĘPUJE PO RYCERSKU**, traktuje życie jak wielką grę, w której ważna jest nie tylko wygrana, ale ważne jest przede wszystkim to, jak się gra. Harcerstwo to czysta gra. Harcerz mimo negatywnych doświadczeń wierzy, że inni też grają czysto. Czysta, uczciwa, rycerska gra obowiązuje przede wszystkim wobec przeciwników. Harcerz wyciąga rękę do zgody. Harcerz jest dzielny, walczy z chamstwem, nietolerancją, przejawami brutalności. Jest uprzejmy i kulturalny, potrafi się odpowiednio zachować w każdej sytuacji. Harcerz dba o swój wygląd.
6. **HARCERZ MIŁUJE PRZYRODĘ**, nie niszczy jej, przeciwdziała jej dewastacji, **I STARA SIĘ JĄ POZNAĆ**, uczy się czytać "świętą księgę przyrody", odczuwa silną więź z całą przyrodą. Ma świadomość, że jest jej częścią, zgłębia jej tajemnice, w niej szuka i odnajduje równowagę ducha. Przeciwdziała zagrożeniom środowiska, których źródłem jest nie tylko cywilizacja przemysłowa, ale także bezmyślność, lenistwo, brak wyobraźni, nieświadomość skutków naszych działań i zaniedbań. Dbą o bogactwa naturalne, o piękno krajobrazu.
7. **HARCERZ JEST KARNY**, karnością opartą na rozumnym posłuszeństwie, wynikającą z dobrowolnego wyboru drogi i celu, wyboru dającego poczucie wolności. Harcerz jest **POSŁUSZNY RODZICOM**, wierny rodzinnej tradycji, która współtworzy tradycję Ojczyzny. Jest posłuszny **WSZYSTKIM SWOIM PRZEŁOŻONYM**,

którzy prowadzą go do wspólnie realizowanego celu - przez służbę Bogu, Polsce i bliźnim. Karność staje się źródłem poszukiwania i uznawania autorytetów w życiu społecznym.

8. **HARCERZ JEST ZAWSZE POGODNY**, idzie między ludzi z otwartym spojrzeniem płynącym z pogody ducha. Harcerz panuje nad swoimi emocjami i nerwami. Jest optymistą, ma poczucie humoru. Pomaga innym przezwyciężyć apatię, smutek, zniechęcenie, obojętność. Cieszy się radością innych.
9. **HARCERZ JEST OSZCZĘDNY**, nie skąpy, ale gospodarny, nie marnuje czasu, nie marnuje życia, pracuje skutecznie. Harcerz jest **OFIARNY** w niesieniu pomocy innym, hojny w uczynności. Przywiązuje szczególne znaczenie do bezinteresownej działalności społecznej. Przezwycięża marnotrawstwo materiałów i darów przyrody, pieniędzy i pracy.
10. **HARCERZ JEST CZYSTY W MYŚLI, MOWIE I UCZYNKACH**, najpierw myśli, potem mówi, dba o czystość i piękno języka. Sprawy płci traktuje poważnie i odpowiedzialnie. Harcerz dba o zdrowie, **NIE PALI TYTONIU I NIE PIJE NAPOJÓW ALKOHOLOWYCH**, nie ulega żadnym nałogom, nie próbuje używania narkotyków, pomaga innym w zwalczaniu nałogów. Abstynencję traktuje jako ważny element troski o zdrowie, o hart ducha, o opanowanie słabości własnego charakteru.

3.5. Prawo i obietnice zucha

W czasie przynależności zucha do gromady odbywa się proces wychowawczy, w którym kształtujemy młody charakter. Budujemy hierarchię celów i wartości, które pozwolą świadomie wybrać dobro, przyjąć odpowiedzialność za siebie, za innych, za swoje zadania w dorosłym społeczeństwie. Wymagania stawiane zuchom powinny być wysokie, ale zawsze wyprzedzane przez wymagania, jakie drużynowy stawia samemu sobie.

Kierunek wychowania najmłodszej grupy wiekowej w ruchu harcerskim wytycza **Prawo Zucha**. Zgodnie z porównaniem Aleksandra Kamińskiego jest ono kompasem zuchmistrza - kapitana okrętu, na który wsiadają młodzi ludzie z nadzieją, że zostaną dowiezieni do celu. Tym celem jest ukształtowanie młodego człowieka na odpowiedzialnego obywatela kształtującego życie swej rodziny, społeczności lokalnej, całego społeczeństwa, człowieka wielostronnie rozwiniętego duchowo, intelektualnie, społecznie i fizycznie.

PRAWO I OBIETNICA ZUCHA

Zuch kocha Boga i Polskę - pierwszy punkt Prawa Zucha ma szeroki, uniwersalny i ogólnoludzki wymiar. Przede wszystkim zuch ma umieć kochać. Akceptować siebie, świat, swoje otoczenie. Szanować osobowość i odmienność innych. Oznacza to szacunek dla godności i wolności drugiego człowieka. Znaczy to również, że zuch nie myśli tylko o sobie, ale żyje także dla innych - dla rodziców, rodziny, społeczeństwa. Zna i szanuje tradycję, kultywuje wartości.

Zuch kocha Boga oznacza, że umie szanować wszystkie wartości dane człowiekowi jako wyposażenie na drogę życia: zasady moralne, poczucie dobra, piękna, a przede wszystkim dar miłości. Prawda, dobro, sprawiedliwość, wolność, miłość, przyjaźń i braterstwo, wiara i nadzieja to jakby szczeble wartości duchowych człowieka, po których powinien się on wspinać, aby drabinę swego życia przejść godnie, użytecznie i z sensem. Jest to akceptacja podstawowego prawa postępowania moralnego człowieka ukazanego w Dekalogu. Ten duchowy aspekt osobowości jest integralną częścią życia każdego człowieka bez względu na jego wyznanie, bądź jego brak. Mimo zróżnicowania postaw, wynikających z odmienności poglądów i przekonań religijnych, istnieje w każdym człowieku zgodne i jednoznaczne poczucie tego, czym

jest prawość - nikt też nie odmawia sobie prawa do rozgraniczania tego, co jest dobre, od tego, co złe czy niewłaściwe. Jak pisał Andrzej Małkowski: (...) *Jeśli ktoś ma wątpliwości dogmatyczne, jedyną rzeczą, której będziemy odeń w harcerstwie wymagali, jest owa religijność dawnego Rzymianina: uczciwość, pracowitość, obowiązkowość.* Chodzi tu o kształcenie charakteru i wychowanie człowieka w zgodzie z kanonem podstawowych zasad moralnych.

Kochać Polskę to znaczy budować poczucie więzi i wspólnoty z rodziną, kolegami ze szkoły, wsią, osiedlem, miastem, wreszcie z wszystkimi mieszkającymi w Polsce, których łączy wspólnota tradycji, kultury, historii i języka. Budowanie patriotyzmu zucha rozpoczyna się od rodziny, przez szkołę, miejsce zamieszkania aż do solidarności z Polakami na całym świecie. Kochać Polskę to znaczy uczestniczyć w życiu mojego kraju, ucząc się być obywatelem, poznając swoje prawa i powinności obywatelskie oraz zasady demokracji. Polska to kraj, w którym zuch mieszka, którego twórcami są jego dziadowie i ojcowie. To napawa dumą. Kochać Polskę to znaczy dążyć do tego, by być człowiekiem wartościowym, a więc mądrym i silnym, zdrowym, wrażliwym na krzywdę drugiego człowieka, dbającym o środowisko naturalne, szanującym tradycje, prawo i praworządność. Kształtowanie poczucia więzi i wspólnoty ogólnoludzkiej przy jednoczesnym przywiązaniu do własnej tradycji i kultury narodowej - oto zadanie dla drużynowego.

Zuch jest dzielny, czyli odznacza się odwagą, jest zaradny i wytrzymały. Dzielność to zespół cech, w których zamyka się sens zuchowego oddziaływania. Dzielność jest synonimem słowa zuch. Ten punkt Prawa Zucha jest punktem wyjścia na drodze do zrozumienia idei metodyki zuchowej. Dzielność oznacza siłę zewnętrzną i wewnętrzną chłopca i dziewczynki w gromadzie. Zuch dzielny jest sprawny fizycznie, zręczny, odporny, ale też jest prawy, umie przyznać się do złych postępów, nie boi się odpowiedzialności. Można na niego zawsze liczyć. Nie jest tchórzem. Gromada darzy go przyjaźnią, a zuch swoim zachowaniem oddziałuje na innych, motywuje do pracy nad sobą, do pokonywania strachu, ale też do dyscypliny wewnętrznej i opanowania. Świadome ukierunkowanie przez drużynowego na wybór celu i wartości pojęcia dzielności może i powinno stanowić grunt, płaszczyznę dla pozostałych punktów Prawa Zucha. Dzielności jako cecha w pełni określa sylwetkę zucha, jest też swoistą interpretacją etosu zuchowego.

Zuch mówi prawdę, gdyż nie musi kłamać, nie chce kłamać i nie kłamie. Kłamstwo obciąża, zasmuca, niepokoi. Ponieważ zuch jest dzielny brzydzi się kłamstwem, nie wprowadza nikogo w błąd, nie mówi niczego, co jest niezgodne z rzeczywistością i z jego sumieniem. Zuch dotrzymuje danego słowa. Jest w pełni odpowiedzialny za swoje słowa, zasługuje na zaufanie.

Zuch pamięta o swoich obowiązkach, bo jest przekonany, że czyni dobro; dla zucha to niezwykle ważna sprawa. Choćby obowiązków było wiele, ze wszystkich się wywiąże. Wykonywanie obowiązków, które należą do zucha cieszy rodziców, nauczycieli, kolegów. To daje przyjemność, radość. Można czuć się szczęśliwym. Zuch pomaga rodzicom, potrafi utrzymać porządek, jest obowiązkowy w nauce, opiekuje się roślinami w domu, nie niszczy tych w parku i w lesie, dba o zwierzęta. Zuch jest słowny i punktualny. Jest posłuszny i karny. Nie siedzi godzinami przed telewizorem lub przy komputerze, bo wie, że wszystko ma swoje miejsce i swój czas. Dbą o zdrowie. Stara się być rzetelny we wszystkim, co robi.

Wszystkim jest z zuchem dobrze, bo kto nie potrafi kochać siebie, innych ludzi, zwierząt, dbać o rzeczy - żyje w osamotnieniu. Jedynie człowiek, który ma poczucie własnej wartości i pozytywny stosunek do świata, może kochać innych, nieść chętną pomoc, wzbudzać sympatię, spełniać dobre uczynki. Z zuchem wszystkim jest dobrze, bo jest dzielny, wywiązuje się z obowiązków. Potrafi być czuły i spolegliwy, opiekuńczy dla młodszego rodzeństwa, sprawiedliwy i pogodny. Znaczący to również, że dążąc do realizacji własnych celów nie przeszkadza innym, nie potępia nikogo. Nie sprawia przykrości innym. Jest dobrze z nim wszystkim, którzy są wokół, nie narzeka, jest uśmiechnięty. Nie tylko ludziom z jego otoczenia jest dobrze, również zwierzętom, roślinom i rzeczom. Jak pisał Aleksander Kamiński: *dobrze być powinno z tobą siostrze, matce, Marcinowej(...), psu, kwiatu doniczkowemu i krzakowi bzu rozkwitającemu na wiosnę, twoim sankom i sankom twoich kolegów. Nawet twoje rękawiczki powinny się czuć dobrze u ciebie i nie powinny być poniewierane, a natychmiast w razie rozdarcia zeszyte.*

Zuch stara się być coraz lepszy - każdego dnia, we wszystkim, co robi. Ciągłe dążenie wzwyż, podporządkowanie wartościom zapisanym w Prawie i Obietnicy Zucha

pozwała budować wspólnotę myśli i działań, szukać prawdy o świecie, życiu, o nas samych, znajdować sens życia.

Zawarte w Prawie Zucha reguły powinny być rozumiane w możliwie najgłębszy sposób. Mają też być rodzajem dyscypliny, którą każdy zastosuje do siebie indywidualnie.

"Obiecuję być dobrym zuchem, zawsze przestrzegać Prawa Zucha", to najważniejsze słowa, które zuch wypowiada dobrowolnie w czasie przynależności do gromady. Rotę Obietnicy powtarza się trzykrotnie, gdy zuch doskonaląc swoje umiejętności i zdobywając wyższe stopnie wtajemniczenia otrzymuje kolejne gwiazdki. Może to być dla niektórych początkujących drużynowych niezrozumiałe, dlaczego od zuchów wymaga się powtarzania Obietnicy, podczas gdy Przyrzeczenie Harcerskie składa się tylko raz. Zuch ma pamięć specyficzną, co wynika z właściwości psychicznych tego wieku i zdarza mu się zapomnieć o tym, co obiecał. Zatem kilkakrotne powtarzanie Obietnicy - i to w sposób uroczysty - umacnia postanowienie, utrwala je. Przez wypowiedzenie *obiecuję być dobrym zuchem ochoczym a potem sprawnym i gospodarnym* pogłębiamy wolę dziecka w doskonaleniu się, tym bardziej, że każda następna obietnica nie jest dosłownym powtórzeniem tej pierwszej roty, lecz wyraża jakiś postęp, krok naprzód w wychowaniu zucha. Idee i wartości zapisane w Prawie Zucha i potwierdzone Obietnicą, obejmują najważniejsze kierunki aktywności dziecka, przedmioty dążeń i źródła głębokiej radości i satysfakcji. Zuch może im służyć, bronić ich, dawać świadectwo swoim postępowaniem. Zuch przed własnym sumieniem odpowiada za przestrzeganie dobrowolnie przez siebie złożonej obietnicy. Woli jej dotrzymania zuch ma dowodzić swoim zachowaniem, nauką, zabawą, pracą.

Rozdział IV. SYMBOLIKA HARCERSKA

4.1. Krzyż Harcerski

Jest odznaką wzorowaną na najwyższym polskim odznaczeniu wojskowym, Orderze Virtuti Militari, przyznawanym za wyjątkowe męstwo na polu walki. Projekt krzyża opracował w 1912 r. ks. Kazimierz Lutosławski. Początkowo krzyż był odznaką skautów w zaborze rosyjskim, a od 1918 r. jest odznaką całego ZHP. Poszczególne elementy krzyża mają dla nas znaczenie symboliczne. Na poziomych ramionach znajduje się napis „Czuwaj” - tradycyjne harcerskie pozdrowienie oznaczające gotowość (kiedyś takim wyrażeniem zwracali się do siebie wartownicy pilnujący np. bramy zamku). W środku krzyża umieszczona jest lilijka, której symbol łączy nas ze wszystkimi skautami. Lilijkę otacza krąg, ku któremu biegną od środka promienie. Promienie wyobrażają pozytywne oddziaływanie harcerstwa i dążenie harcerstwa do objęcia wpływem coraz większych kręgów młodych ludzi, a okąg - łączenie się we wspólnym kręgu. Ramiona krzyża oplata wieniec z liści laurowych (symbolizują zwycięstwo) i dębowych (symbolizują męstwo). Drobne punkty na powierzchni ramion krzyża oznaczają niezliczoną, jak ziarna piasku, rzeszę harcerek i harcerzy.

„...Wianek z dębu i wawrzynu oznacza cele do zdobycia: siłę i umiejętność, sprawność i wiedzę. Oplata on główny symbol skautowy: krzyż z hasłem „Czuwaj”. Kształt tego krzyża jest dawny: takiego użyto do naszego orderu waleczności: Virtuti Militari; uprzytamnia on w szczególności obowiązki dzielności. Ma on pośrodku kółko - symbol doskonałości, a w nim gwiazdę promienną, jakby światło przewodnie: ad astra! A sam krzyż znaczy: per aspera, bo wskazuje ciężką, cierniami walki z własnymi słabościami usłaną drogę, a przy tym oznacza też gotowość do walki i do wszelkich poświęceń - aż do męczeństwa za wiarę, aż do śmierci za Ojczyznę: Bóg i Ojczyzna są treścią wewnętrzną tego znaku. Hasło „Czuwaj” na nim - to pobudka, ostrzeżenie: oznacza gotowość ducha do pracy nieustannej...”

ks. Jan Zawada (Kazimierz Lutosławski)

Łacińskie powiedzenie „per aspera ad astra” znaczy: „przez trudności do gwiazd”. W ciągu lat wzór krzyża harcerskiego zmieniał się wiele razy, zachowywał

jednak zawsze symboliczne elementy wskazane przez ks. Lutosławskiego. Dawniej powszechnie było wybijanie na odwrocie krzyża kolejnych, indywidualnych numerów odznaki, do dziś taki zwyczaj przetrwał jeszcze w niektórych środowiskach harcerskich. Krzyż harcerski wykonany jest z oksydowanego metalu. Otrzymuje go każda harcerka oraz każdy harcerz po złożeniu Przyrzeczenia Harcerskiego, raz na całe życie. Nosi się go 2 cm nad środkiem lewej kieszeni munduru.

Rys. historia krzyża

4.2. Lilijka

Odznaka noszona tradycyjnie na nakryciu głowy przez harcerzy. Jest używana w większości męskich organizacji skautowych na świecie. Organizacje żeńskie używają znaku liścia koniczyny. W Polsce lilijka obowiązuje zarówno organizację żeńską jak i męską. Po raz pierwszy pojawiła się u nas na Krzyżu Harcerskim. Następnie używała jej, jako odznaki podstawowej, powstała w 1915r. w Piotrkowie Polska Organizacja Skautowa.

Lilijka harcerska wzorowana jest na igle kompasu - harcerz zawsze wybiera słuszną drogę. Baden-Powell w podręczniku "Skauting dla chłopców" pisał:

„...Odznaką skautową jest ostrze strzałki, takiej jak na mapach lub w kompasie wskazuje północ. Jest to odznaka wywiadowcy wojskowego, wskazuje, bowiem drogę; więc i wywiadowcy pokoju wskazuje ona drogę w spełnianiu obowiązków i niesieniu pomocy drugim...”

W 1927 roku umieszczono na ramionach lilijki skrót haseł Filaretów: ONC - Ojczyzna, Nauka, Cnota. Wówczas decyzjami nowego regulaminu zmieniono zarówno kształt jak i usunięto z niej napis. VII Zjazd (1981) przywrócił tradycyjne oznaczenie i wygląd harcerskiej lilijki.

4.2.1. Lilijka skautowa

Trzy liście liliowe oznaczają trzy zasady ruchu skautowego służbę Bogu, służbę innym i służbę samemu sobie. Dwie pięcioramienne gwiazdki symbolizują prawo i przyrzeczenie skautowe. Lina związana węzłem płaskim symbolizuje jedność i braterstwo skautów i harcerzy na całym świecie. Kolor lilii i liny jest biały bo oznacza czystość, a fioletowe tło to królewska purpura symbolizuje szlachetność przywództwo i pomaganie innym.

4.2.2. Koniczyna skautowa

Trójramienna koniczynka - oznaka skautek symbolizuje trzy części przyrzeczenia skautowego. Dwie pięcioramienne gwiazdki symbolizują przyrzeczenie i prawo skautowe. Płomień symbolizuje płomień miłości do bliźniego. Żyłka skierowana w górę to igła kompasu wskazująca zawsze dobrą drogę w życiu. Krąg zewnętrzny symbolizuje stowarzyszenie skautowe o światowym zasięgu. Żółta koniczynka na jasno-niebieskim tle symbolizuje słońce świecące nad wszystkimi dziećmi świata.

Rozdział V. STOPNIE I OZNAKI FUNKCJI

5.1. Stopnie i ich oznaczenia ZHP

Stopnie harcurskie

- Brak stopnia - lilijka
- Młodzik/Ochotniczka - Krzyż Harcerski
- Wywiadowca/Tropicielka - Krzyż
- Odkrywca/Pionierka - Krzyż ze srebrną lilijką
- Ćwik/Samarytanką - Krzyż ze złotą lilijką
- Harcerz Orli/Harcerska Orlą - Krzyż ze złotą lilijką i złotym kręgiem
- Harcerz Rzeczpospolitej/Harcerska Rzeczpospolitej - Krzyż ze złotą lilijką, złotym kręgiem i wieńcem

Stopnie instruktorskie

Oznaczeniami stopni instruktorskich są podkładki pod Krzyżem Harcerskim

- PRZEWODNIK - granatowa
- PODHARCMISTRZ - zielona
- HARCMISTRZ - czerwona

Ponadto podkładki oznaczają

- BRAZOWA - stopień honorowy „Działacz Harcerski”
- FIOLETOWA - kapelan harcerski nieposiadający stopnia instruktorskiego

5.2. Sznury funkcyjne

5.2.1. *Oznaki funkcji w drużynach i szczeplach*

- **szeregowy** - sznur szary, noszony spod ramienia,
- **funkcyjny zastępu** - sznur szary z brązowym suwakiem, noszony spod ramienia,
- **zastępowy** - sznur brązowy, noszony spod ramienia,
- **funkcyjny drużyny** - sznur z zielonym suwakiem, noszony spod ramienia,
- **przyboczny** - sznur zielony, noszony spod ramienia,
- **drużynowy** - sznur granatowy, noszony spod ramienia,
- **funkcyjny szczeplu** - sznur pełnionej funkcji podstawowej z granatowym suwakiem, noszony spod ramienia,
- **zastępa komendanta szczeplu** - sznur granatowy, noszony z ramienia z dwoma węzłami lub dwoma granatowymi suwakami,
- **komendant szczeplu** - sznur granatowy, poczwórnice pleciony, noszony z ramienia,
- **funkcyjny związku drużyn** - sznur pełnionej funkcji podstawowej z granatowo-srebrnym suwakiem, noszony spod ramienia,
- **zastępa komendanta związku drużyn** - sznur granatowo-srebrnym, noszony z ramienia z dwoma węzłami lub dwoma granatowymi suwakami,
- **komendant związku drużyn** - sznur granatowo-srebrnym, poczwórnice pleciony, noszony z ramienia,
- **przewodniczący kręgu instruktorskiego** - sznur biało-granatowy, noszony spod ramienia.

5.2.2. *Oznaki funkcji władz hufca*

- **Komendant hufca**- sznur srebrny, poczwórnice pleciony, noszony z ramienia,
- **zastępca komendanta** - sznur srebrny, noszony z ramienia, z dwoma węzłami lub srebrnymi suwakami,
- **członek komendy i instruktor komendy hufca mianowany rozkazem** - sznur pełnionej funkcji podstawowej, z jednym srebrnym suwakiem lub sznur srebrny, noszony spod ramienia z jednym węzłem lub srebrnym suwakiem.
- **Komisja rewizyjna hufca:**
  - **przewodniczący** - sznur srebrny, noszony pod ramieniem z trzema białymi suwakami,
  - **wiceprzewodniczący** - sznur srebrny, noszony pod ramieniem z dwoma białymi suwakami,
  - **członek** - sznur pełnionej funkcji podstawowej, z jednym srebrnym i jednym białym suwakiem lub sznur srebrny, noszony spod ramienia z jednym białym suwakiem.
- **Sąd harcerski hufca:**
  - przewodniczący** - sznur srebrny, noszony spod ramienia, z trzema fioletowymi suwakami,
  - wiceprzewodniczący** - sznur srebrny, noszony spod ramienia, z dwoma fioletowymi suwakami,
  - członek** - sznur pełnionej funkcji podstawowej, z jednym srebrnym i jednym fioletowym suwakiem lub sznur srebrny, noszony spod ramienia, z jednym fioletowym suwakiem.

5.2.3. *Oznaki funkcji władz chorągwi*

- **Komendant chorągwi** - sznur złoty, poczwórnice pleciony, noszony z ramienia,
- **zastępca komendanta** - sznur złoty, noszony z ramienia, z dwoma węzłami lub złotymi suwakami,

- **członek komendy i instruktor komendy chorągwi mianowany rozkazem** - sznur pełnionej funkcji podstawowej, z jednym złotym suwakiem lub sznur złoty, noszony spod ramienia z jednym węzłem lub złotym suwakiem.
- **Komisja rewizyjna chorągwi:**
  - **przewodniczący** - sznur złoty noszony spod ramienia z trzema białymi suwakami,
  - **wiceprzewodniczący** - sznur złoty noszony spod ramienia z dwoma białymi suwakami,
  - **członek** - sznur pełnionej funkcji podstawowej, z jednym złotym i jednym białym suwakiem lub sznur złoty, noszony spod ramienia, z jednym białym suwakiem.
- **Sąd harcerski chorągwi:**
  - przewodniczący** - sznur złoty noszony spod ramienia z trzema fioletowymi suwakami,
  - wiceprzewodniczący** - sznur złoty noszony spod ramienia z dwoma fioletowymi suwakami,
  - członek** - sznur pełnionej funkcji podstawowej z jednym złotym i jednym fioletowym suwakiem lub sznur złoty, noszony spod ramienia z jednym fioletowym suwakiem.

5.2.4. Oznaki funkcji władz naczelnych

- **Przewodniczący ZHP** - sznur skórzany, noszony z szyi, z trzema suwakami,
- **wiceprzewodniczący ZHP** - sznur skórzany, noszony z szyi, z dwoma suwakami,
- **członek Rady Naczelnej** - sznur pełnionej funkcji podstawowej z jednym skórzanym suwakiem, a w przypadku mianowanego instruktora Głównej Kwatery ZHP - sznur skórzany, noszony spod ramienia z dwoma skórzanymi suwakami.
- **Naczelnik ZHP** - sznur skórzany, poczwórnie pleciony, noszony z ramienia,
- **zastępca naczelnika** - sznur skórzany, noszony z ramienia, z dwoma węzłami lub skórzanymi suwakami,

- **członek Głównej Kwatery lub instruktor Głównej Kwatery mianowany rozkazem** - sznur skórzany noszony spod ramienia, z jednym węzłem lub skórzanym suwakiem albo sznur pełnionej funkcji podstawowej z jednym skórzanym suwakiem.
- **Centralna Komisja Rewizyjna:**
  - przewodniczący** - sznur skórzany, noszony spod ramienia, z trzema białymi suwakami,
  - wiceprzewodniczący** - sznur skórzany, noszony spod ramienia, z dwoma białymi suwakami,
  - członek** - sznur pełnionej funkcji podstawowej z jednym skórzanym i jednym białym suwakiem lub sznur skórzany, noszony spod ramienia z jednym białym suwakiem.
- **Naczelny Sąd Harcerski:**
  - przewodniczący** - sznur skórzany, noszony spod ramienia, z trzema fioletowymi suwakami,
  - wiceprzewodniczący** - sznur skórzany, noszony spod ramienia, z dwoma fioletowymi suwakami,
  - członek** - sznur pełnionej funkcji podstawowej, z jednym skórzanym i jednym fioletowym suwakiem lub sznur skórzany, noszony spod ramienia, z jednym fioletowym suwakiem.

5.2.5. Oznaki innych funkcji

Kapelani harcerscy noszą sznur fioletowy spod ramienia:

- kapelan drużyny - z zielonym suwakiem,
- kapelan szczepu - z granatowym suwakiem,
- kapelan związku drużyn - z granatowo-srebrnym suwakiem,
- kapelan hufca - ze srebrnym suwakiem,
- kapelan chorągwi - ze złotym suwakiem,
- kapelan Związku - ze skórzanym suwakiem.

Rozdział VI. SZKOLENIE TEORETYCZNE I PRAKTYCZNE

6.1. Samarytanka (pierwsza pomoc)

Kolejność postępowania przy udzielaniu pomocy.

Zabezpieczyć miejsce wypadku, (jeśli jest np. wypadek drogowy), ocenić sytuację, przywrócić oddychanie i krążenie, powstrzymać krwotoki, opatrzyć rany i unieruchomić uszkodzone części ciała, uczemywać stały knotakt z poszkodowanym, zabezpieczyć przed utratą ciepła wezwać lekarza.

- Reanimacja
- Krwotoki
- Wypadki drogowe
- Porażenia prądem
- Utonięcia
- Wstrząs mózgu
- Oparzenia
- Odmrożenia
- Złamania
- Omdlenia
- Udar słoneczny
- Ukąszenia przez żmiję
- Użądlenie przez pszczoły
- Atak padaczki
- Poparzenia chemiczne
- Naciąganie ścięgna
- Zaburzenia jelitowo – żołądkowe
- Zaczadzenia
- Zatrucie środkami żrącymi
- Duszenie dławienie
- Ukąszenie przez psa i inne zwierzęta
- Uszkodzenie oka
- Choroba lokomocyjna

6.1.1. Reanimacja

Reanimację stosujemy, gdy u poszkodowanego wystąpi zanik akcji oddechowej lub zanik akcji oddechowej w połączeniu z zatrzymaniem pracy serca. Na początku sprawdzamy tętno np. w tętnicy szyjnej (nigdy kciukiem - ma on własną tętnicę). Jeśli wyczuwamy tętno, a nie ma oddechu (klatka piersiowa nie unosi się i opada, gdy obserwuje się ją patrząc na nią z profilu), wykonujemy jedynie sztuczne oddychanie. Gdy obie czynności ustały, wykonujemy sztuczne oddychanie i masaż serca. Układamy poszkodowanego na twardej powierzchni. W przypadku zaniku tętna i oddechu najpierw dwukrotnie silnie uderzamy w okolice serca i ponownie sprawdzamy tętno. Jeśli nie wróciło, udrażniamy drogi oddechowe (oczyszczamy jamę ustną i nos z zanieczyszczeń i podkładamy pod kark wałek z odzieży). Rozpinamy wierzchnie ubranie i uchylając głowę do tyłu oraz zaciskając palcami płaty nosa, wykonujemy 2 wdechy w płuca poszkodowanego (jego usta można przykryć cienką warstwą gazy). Następnie wykonujemy na przemian uciski serca trochę częściej niż raz na sekundę (słabszą rękę kładziemy na mostku w 1/3 jego długości, a nasadą mocniejszej ręki z podniesionymi palcami uciskamy słabszą tak, by klatka piersiowa poszkodowanego zmniejszyła się o 1/3 wysokości; nie zginamy rąk w łokciach) i wdechy w płuca (wg. podanego już przepisu). Jeśli ratownik jest sam, wykonuje on na przemian 7 ucisków i 2 wdechy, jeśli ratowników jest dwóch, w czasie, gdy jeden wykonuje 4 uciski, drugi wykonuje 1 wdech. U osób w podeszłym wieku masaż serca wykonuje się jedną ręką, u niemowląt dwoma skrzyżowanymi palcami (wskazującym i środkowym). U niemowląt wdechy wykonuje się delikatnie obejmując ustami na raz usta i nos, by nie rozerwać płuc. Reanimację możemy przerwać tylko, gdy poszkodowanemu wróci tętno i oddech, gdy przybędzie pomoc lekarska lub gdy ratownicy sami zaczną mdleć. Gdy akcja zakończy się powodzeniem, poszkodowanego należy ułożyć w pozycji bezpiecznej (może w niej przebywać do dwóch godzin), a gdy jest przytomny dodatkowo podajemy leki nasercowe. Pozycja bezpieczna (boczna ustalona) wygląda następująco: poszkodowanego układamy na plecach, prawą nogę zginamy w kolanie, prawą rękę podkładamy pod pośladek. Chwytny za lewą rękę powyżej nadgarstka (by go nie uszkodzić) oraz obracamy poszkodowanego na prawy bok. Prawą rękę wyciągamy daleko za plecy, a lewą podkładamy pod głowę, układając ją w taki sposób, by w razie wymiotów wymiociny swobodnie wylały się z jamy ustnej. W pozycji tej układamy nieprzytomnych, (u których jednak pracuje serce i jest oddech) i poszkodowanych zaraz

po odzyskaniu przytomności. Poszkodowanego okrywamy kocem. Reanimacja często wykonuje się przy utonięciu, porażeniu prądem, zawale serca i przy innych wypadkach.

6.1.2. Krwotoki

Gdy krew jest jasna, pulsująca oraz płynie szybko, mamy do czynienia z krwotokiem tętnicznym. Należy wtedy unieść kończynę do góry, owinać bandażem miejsce krwotoku, włożyć między opatrunek a skórę patyk lub pręt i kręcąc nim, zacisnąć opatrunek i utrzymać go w ten sposób. Tak wykonuje się opatrunek uciskowy. Tamując krwotok, należy ułożyć poszkodowanego, gdyż może on zasłabnąć. Kończynę z zatamowanym krwotokiem należy unieruchomić. Zawieźć poszkodowanego do lekarza. Gdy krew jest ciemna i płynie spokojnie, jest to krwotok żylny. Ranę należy dezynfekować (bez użycia waty, która mogłaby częściowo przylepić się do rany) i opatrzyć. Gdyby opatrunek zaczął przesiąkać, nie należy go zdejmować, lecz nałożyć jeszcze jeden, nieco uciskając ranę. Ran głowy nie dezynfekujemy, a szyi nie opatrujemy bandażem elastycznym, lecz zwykłym, a w razie krwotoku tętniczego uciskamy tylko jego miejsce. Przy krwotoku z nosa unosimy głowę do góry i nakładamy zimne okłady na czoło i kark. Zatykamy nos watą lub gazą. Gdy krwotok z głowy połączony jest ze złamaniem czaszki, w ogóle nie dotykamy tej okolicy.

6.1.3. Wypadki drogowe

Najczęstszymi przyczynami śmierci w wypadkach komunikacyjnych są: bezdech, utrata krwi i wstrząs. Bezdech wymaga udroźnienia dróg oddechowych, co opisane jest wyżej, podobnie jak tamowanie krwotoków. O wstrząs można podejrzewać każdego uczestnika wypadku, stąd każdą ofiarę wypadku można traktować jako dotkniętą wstrząsem. Objawia się on wilgotnością, bladością i zimnością skóry. Człowiek będący w stanie wstrząsu sprawia wrażenie wyczerpanego, zachowuje się nielogicznie, na przykład wstaje i odchodzi. Z człowiekiem będącym w takim stanie należy rozmawiać, zapewnić mu spokój, odpoczynek i poczucie bezpieczeństwa. Należy ułożyć go płasko na kocu, unieść nogi wyżej od tułowia, aby zapewnić lepszy

dopływ krwi do mózgu i serca, okryć kocem lub ubraniem. Ciężkie wypadki komunikacyjne należą do najniebezpieczniejszych ze wszystkich rodzajów wypadków. Może zdarzyć się na przykład, że wnętrzości poszkodowanego wyjdą na wierzch. W takim przypadku nie należy ich wkładać z powrotem, lecz jedynie nakryć gazą wyjałowioną. Wyciągając poszkodowanego z pojazdu, starajmy się trzymać jego głowę w osi ciała, podtrzymując ją między własnym barkiem a brodą. Po wyciągnięciu starajmy się zachować oś czaszka - pięty.

6.1.4. Porażenia prądem

Objawy: bledość, utrata przytomności, osłabienie tętna lub zanik, skurcz mięśni, poparzenia ciała w miejscu dotyku np. dłonie.

Pomoc: Odłączyć źródło prądu

(UWAGA - NIE DOTYKAĆ POSZKODOWANEGO!!!),

Po odłączeniu w razie konieczności przeprowadzić reanimację, zawsze wezwać lekarza.

6.1.5. Utonięcia

Topielca wyciągamy na brzeg i usuwamy wodę z dróg oddechowych. Układamy go głową w dół, brzuchem na kolanie ratującego. Usuwamy ciała obce z jamy ustnej. Stosujemy reanimację, podajemy leki nasercowe. Korzystamy z pomocy lekarskiej.

6.1.6. Wstrząs mózgu

Objawy: wymioty, utrata przytomności; następuje zwykle po silnym urazie w głowę.

Pomoc: Ułożyć poszkodowanego w pozycji bezpiecznej, wezwać lekarza.

6.1.7. Oparzenia

Objawy: zaczerwienienie (I stopień), bąble (II), zwęglenie (III).

Pomoc: W przypadku oparzeń pierwszego stopnia, oparzone miejsce należy przez około 10 minut chłodzić zimną wodą lub nałożyć specjalny środek, a następnie posmarować jodyną. W przypadku oparzeń II stopnia nie należy zdejmować przylepionej odzieży, a tylko pierścionki czy paski. Nie przekuwać bąbli. Ranę po zaschnięciu opatrzyć, wcześniej nie wolno jej dotykać. Udać się do lekarza. Człowiek, na którym pali się ubranie nie powinien biegać - roznieca w ten sposób ogień. Należy go przewrócić i płachtą (np. swoim ubraniem) starać się zdusić płomień.

6.1.8. Odmrożenia

Objawy: utrata czucia, drętwota, zsinienie.

Pomoc: Przecierać miękkim materiałem, zanurzyć odmrożoną część ciała w letniej wodzie, stopniowo (nie inaczej) zwiększając jej temperaturę.

6.1.9. Złamania

Objawy: zwypuklenia, obrzęk, zmiana kształtu, wylew podskórny, ból, trudności z poruszaniem; złamania badamy macając kończynę poprzez objęcie jej dwiema rękami.

Pomoc: Usztywnić złamaną kończynę (unieruchomić dwa sąsiadujące stawy łącząc bandażami chorą nogę ze zdrową lub z szyną, kijem lub prętem, zawieszając rękę na temblaku z chusty trójkątnej), nie przywracać naturalnego kształtu, nie nastawiać, nie prostować. Przy złamaniu otwartym, gdy kość przebije skórę, delikatnie nałożyć opatrunek.

Przy złamaniach kręgosłupa występuje niedowład i utrata władzy kończyn. Jeżeli istnieje konieczność przenoszenia chorego (czego nie powinno się robić, jeśli nie

jest to konieczne), należy transportować go w sposób przedstawiony na rysunku lub na kocu, dbając, by nie występowały odchylenia ciała i głowy.

6.1.10. Omdlenie

Objawy: bladość twarzy, nudności, osłabienie, utrata przytomności.

Pomoc: Wyprowadzić omdlałego na świeże powietrze, nie dopuścić, by upadł. Ułożyć na ziemi (także nieprzytomnego), unosząc nogi lekko do góry. Rozluźnić ubranie, pod nos podłożyć wacik nasączony amoniakiem.

6.1.11. Udar słoneczny

Objawy: bóle i zawroty głowy, zaczerwienienie twarzy, nudności, pragnienie.

Pomoc: Zaprowadzić poszkodowanego w chłodne miejsce, rozluźnić odzież, na głowę kłaść chłodne okłady, podawać chłodzące napoje (jeśli jest przytomny). Wezwać lekarza. Po odzyskaniu przytomności, aplikować leki nasercowe.

6.1.12. Ukąszenie przez żmiję

Objawy: dwie czerwone ranki w miejscu ukąszenia, ból, zaczerwienienie, mdłości, wymioty.

Pomoc:, Jeśli nie ma się ran w jamie ustnej, można wyssać ostrożnie jad, a następnie go wypluć. Należy nałożyć opaskę uciskową powyżej rany, lecz nie można jej trzymać dłużej niż 30 minut, a po pierwszych 15 minutach trzeba ją zluzować. Można podać specjalną surowicę, stawiać bańki, podawać leki nasercowe i kawę.

6.1.13. Użądlenia przez pszczolę

Objawy: piekący ból, obrzęk, zaczerwienienie, nudności.

Pomoc: usunąć żądło (np. przy pomocy baniek), stosować okłady na przykład: z cebuli, amoniaku i wody. Ranę opatrzyć.

6.1.14. Atak padaczki

Objawy: drgawki, utrata przytomności.

Pomoc: włożyć między zęby jakiś przedmiot, odsunąć od niebezpiecznych przedmiotów (ostrych, kanciastych).

6.1.15. Poparzenie chemiczne

Przy poparzeniu środkiem chemicznym należy przemyć poparzone miejsce wodą i środkiem neutralizującym: w przypadku poparzenia kwasem - przemyć słabym wodorotlenkiem (zasadą), np. wodą z mydłem lub sodą oczyszczoną; w przypadku poparzenia wodorotlenkiem (zasadą) - przemyć słabym kwasem, np. octem (roztworem).

6.1.16. Naciągnięcie ścięgna

Objawy: trudności z poruszaniem, obrzęk.

Pomoc: Zawiesić kończynę na temblaku, stosować zimne okłady - altacet.

6.1.17. Zaburzenia jelitowo – żołądkowe

Objawy: nagła biegunka, wymioty, dreszcze, ból głowy, podwyższona temperatura.

Pomoc: Podawać herbatę, węgiel (na powstrzymanie biegunki); wezwać lekarza.

6.1.18. Zaczadzenie

Jest to zatrucie tlenkiem węgla - niewidocznym gazem, który uniemożliwia oddychanie; tlenek węgla powstaje w efekcie niecałkowitego spalania paliwa, np. przy zatkany kominie lub źle wentylowanym palenisku.

Objawy: zawroty głowy, bóle, wymioty, nudności, zaburzenia równowagi, zaróżowienie skóry.

Pomoc: wynieść zatrutego na świeże powietrze, wezwać pomoc lekarską, przytomnemu podawać kawę.

6.1.19. Zatrucia środkami żrącymi

Objawy: zatrucie zasadą - śliski język; zatrucie kwasem - czarne oraz brunatne naloty na wargach i języku, zapach esencji octowej.

Pomoc: Przy zatruciu zasadami podajemy do picia roztwór octu lub kwasu cytrynowego. Przy zatruciu kwasami do wypicia podajemy kilka surowych jaj, kilka szklanek słodkiego mleka. Nie wolno podawać sody oczyszczonej. W obu przypadkach nie wolno wywoływać wymiotów, ponieważ mogłyby wywołać ponowne podrażnienie przewodu pokarmowego.

6.1.20. Duszenie dławienie

W takim przypadku należy przewrócić duszącego się na bok, oczyścić drogi oddechowe, wysunąć język na wierzch, silnie uderzać w plecy. Można też, sadzając dławiącego się, by miał rozluźnione mięśnie brzucha, stanąć za nim i splatając ręce na jego brzuchu, silnie i głęboko, krótkimi impulsami uciskać na niego. W razie utraty przytomności stosować sztuczne oddychanie.

6.1.21. Ukąszenie przez psa i inne zwierzęta

Poza zwyczajnym zagrożeniem płynącym z powstania rany, ugryzienie przez psa może być niebezpieczne, gdy był on wściekły. Wściekłego psa można poznać po tym, że toczy pianę z pyska, jest niespokojny, ruchliwy, rzuca się na ludzi, żywi niechęć do picia (wody). W takim przypadku należy udać się do lekarza (najlepiej po podaniu surowicy przeciw tężcowi). Dotyczy to także innych zwierząt. Gdy uszkodzony został ugryziony przez zwierze dzikie, należy zgłosić się do lekarza, ponieważ prawdopodobieństwo, że zwierze było wściekłe, jest duże. Gdyby nie było nawet nie zbliżyłoby się do człowieka. Jeśli zaś nie bało się ludzi, prawdopodobnie było chore.

6.1.22. Uszkodzenie oka

Gdy do oka wpadnie ciało obce, należy na zapalce wywinąć delikatnie powiekę i każąc uszkodzowanemu patrzeć do góry lub w dół, rogiem chusteczki wyjąć ciało obce. Można przepłukać oko kwasem borowym. Jeśli ciało obce jest wbite głęboko, trzeba udać się do lekarza specjalisty.

6.1.23. Choroba lokomocyjna

Na pół godziny przed rozpoczęciem jazdy (samochodem, autobusem) podać aviomarin.

6.1.24. Zawartość apteczki zastępu

Dobrze wyposażona apteczka zastępu powinna zawierać: przynajmniej 4 bandaże elastyczne, 2 bandaże zwykłe, opaskę uciskową, gazę wyjałowioną, watę, plastry z opatrunkiem, plastry bez opatrunku, wodę utlenioną, spirytus, krople żołądkowe (miętowe), krople nasercowe (walerianowe), jodynę lub gencjanę, panthelol (lub inny środek na oparzenia), aspirynę lub paracetamol (na przeziębienie i przeciw bólowi), pyralginę (środek przeciwbólowy), veramid (na ból zęba), węgiel (na dolegliwości żołądkowe), alax (na przeczyszczenie), aviomarin, środki na ból gardła, rutinoscorbin (na grypę i przeziębienie), witaminę C, maść sportową (na bóle mięśni i stawów), zasypkę na odparzenia, nożyczki, pęsetę, chustę trójkątną, termometr, agrałki, szyny do unieruchamiania kończyn, torebki foliowe. Ważność leków należy często kontrolować, gdyż nawet niewiele przeterminowane leki mogą wywołać bardzo niebezpieczne zaburzenia funkcjonowania organizmu.

6.2. TERENOZNASTWO

Umiejętność poruszania się w nieznanym terenie przydaje się zarówno przy okazji biwakowych harców zastępu kilka kilometrów od domu jak i w czasie wielkiej wyprawy na odległy kontynent. Fakt że nie potrafimy odnaleźć właściwej drogi, może przyczynić się do porażki w grze terenowej, ale także sprawić, że nie wrócimy w porę do bazy. Czasem z tego powodu ominie nas coś przyjemnego, ale niekiedy skutki błędnej orientacji w terenie mogą być przykre...

6.2.1. Narzędzia sprzętowe

6.2.1.1. Kompas

Kompas to urządzenie, które pozwala nam określić strony świata. Posługiwano się nim już 4000 lat temu. Prawdopodobnie wymyślili go Chińczycy. Pierwotnie było to naczynie wypełnione wodą, w której pływał kawałek drewna z przymocowanym fragmentem namagnesowanej blaszki wskazującej kierunek północ - południe. Potem zaczęli używać kompasu Arabowie, a następnie Europejczycy. W XII w. pływający pręt zastąpiono strzałką magnetyczną. Na początku XIV wieku osadzono strzałkę na stałej osi, a wokół niej umieszczono kraj podzielony na 32 nimby, czyli jednostki kątowe równe $11,25^\circ$. Kiedy umieszczono pod igłą podziałkę zwaną różą kierunków - można było już określać nie tylko północ i południe, ale również kierunki pośrednie. Nazwa kompasu wzięła się właśnie od włoskiego słowa "compasso" - podziałka.

6.2.1.2. Busola

Busola to kompas, który posiada dodatkowo urządzenia celownicze umieszczone na ruchomym pierścieniu. Dziś często używamy tzw. busoli Bezarda - jej charakterystyczną cechą jest lustro, znajdujące się wewnątrz pudełka stanowiącego

obudowę. Kiedy busolę trzymamy na wysokości wzroku, w lusterku można obserwować ruchy igły magnetycznej. Po zamknięciu lusterka igła magnetyczna zostaje automatycznie unieruchomiona. Inny typ busoli to taka, której tarcza zamocowana jest na płaskiej, przezroczystej podstawie, zaopatrzonej w linijkę. Północny koniec igły magnetycznej, przyrządy celownicze, a nawet stopnie podziałki pomalowane są fosforyzującą farbą. Pozwala to posługiwać się busolą w nocy. Tarcza busoli podzielona jest na 360 stopni. Stopnie to jednostki służące pomiarowi katów. Podziałka na busoli umieszczona jest zwykle z dokładnością, co 2-3 stopnie i z taką dokładnością mierzymy busolą kąty - tzw. azymuty. Na tarczy oznaczone są też cztery główne kierunki N (North) - północ, E (East) - wschód, S (South) - południe, W (West) - zachód. Kierunki pośrednie oznacza się kombinacją liter, np. północny - wschód - NE. W busolach Bezarda podziałka na tarczy przedstawiona jest inaczej tzn. w jednostkach - tysięcznych ($360^\circ=6000$ tysięcznych).

Busola to urządzenie czułe na zmiany pola magnetycznego, nie należy, więc posługiwać się nią w pobliżu przedmiotów i urządzeń, które mogą zakłócić jej działanie. - Guziki metalowe mogą spowodować odchylenia busoli już z odległości 10 cm - Szyny kolejowe powodują odchylenia igły z odległości 25 m, żelazne mosty z odległości 25-50 m. Wskazania busoli zakłócają linie wysokiego napięcia, przekaźniki radiowo-telewizyjne, stacje sieciowe telefonii komórkowej, anteny nadawcze. Prawidłowe wskazania mogą zakłócić wyładowania atmosferyczne podczas burzy. Busola jest nieprzydatna w okolicach podbiegunowych. Najpierw sprawdzamy czułość igły magnetycznej. W tym celu należy położyć busolę poziomo i odczekać, aż igła pokaże kierunek północny. Następnie kilkakrotnie wyprowadzamy ją z położenia północ-południe, zbliżając do niej metalowy przedmiot. Jeśli po każdym wychyleniu igła pokaże ten sam kierunek, jej czułość jest wystarczająca.

6.2.2. Wyznaczanie stron świata

6.2.2.1. Za pomocą słońca

Drogę północ-południe dokładnie możemy wyznaczyć przy pomocy zegarka (ze wskazówkami) na ręce.

1. Należy położyć zegarek poziomo, następnie, obracając nim, ustawić małą, godzinową wskazówkę w kie-runku słońca.
2. Dokładność ustawienia można sprawdzić umieszczając w środku tarczy zegarka patyczek. Cień powinien być przedłużeniem małej wskazówki.
3. Kąt powstały między tą wskazówką a cyframi oznaczającymi godzinę 12° na tarczy zegarka należy podzielić na dwie części. Linia podziałki wskaże położenie słońca o godzinie 12° , czyli kierunek południowy.
4. Przedłużenie tej linii przez środek tarczy wskaże kierunek południowy.

Uwaga! Stosując sposób z zegarkiem na półkuli południowej, kierujemy na słońce cyfrę 12 i północ znajdujemy w połowie odległości kątowej między tą cyfrą a wskazówką godzinową.

6.2.2.2. Za pomocą gwiazdy polarnej

W nocy najlepszą przewodniczką jest Gwiazda Polarna, która zawsze pokazuje kierunek północny, ponieważ znajduje się na przedłużeniu osi ziemi. Za pomocą tej gwiazdy już starożytni żeglarze odnajdywali odpowiedni kierunek.

Gwiazda Polarna znajduje się, w gwiazdozbiornie Małej Niedźwiedzicy, zwanym także Małym Wozem. Szukanie jej trzeba rozpocząć od znalezienia siedmiu jasnych, szeroko rozstawionych gwiazd gwiazdozbioru Wielkiej Niedźwiedzicy (Wielkiego Wozu). Następnie przez dwie skrajne gwiazdy, czyli dwa „tylne koła” Wielkiego Wozu, należy przeprowadzić linię prostą i na niej odmierzyć odcinek pięciokrotnie większy od odległości między tymi gwiazdami. Na końcu tego odcinka znajdziemy Gwiazdę Polarną. Za pomocą Gwiazdy Polarnej ustalamy kierunek na półkuli północnej. Na półkuli południowej kierunek południowy wyznacza Krzyż Południa.

6.2.2.3. Za pomocą przedmiotów terenowych

W terenie jest wiele przedmiotów, które dzięki oddziaływaniu słońca zmieniają swój wygląd - zwykle od strony południowej, czyli tam, gdzie słońce mocniej grzeje.

Sposoby orientowania się, w terenie wykorzystujące takie obserwacje mogą, być jednak bardzo zawodne i należy podchodzić do nich z dużą rezerwą:

- Z pewną dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że gałęzie samotnych drzew bardziej rozwijają się w kierunku słońca - więc na południe. Trzeba jednak pamiętać, że na rozwój drzewa wpływ mają również inne czynniki atmosferyczne, np. silne wiatry wiejące zwykle z tego samego kierunku.
- Ścięte pnie samotnie rosnących drzew mają słoje roczne szersze od strony południa.
- Mrowiska znajdują się zwykle z południowej (a więc bardziej słonecznej) strony drzew.
- Północna strona mrowiska jest zwykle bardziej spadzista niż południowa.
- Mchy i porosty częściej porastają zacienione miejsca. Duże kamienie i skały są porośnięte mchem od strony północnej.
- W zimie najniższe sople zwisają z południowej strony budynków, a śnieg utrzymuje się najdłużej na północnych stokach gór i pół-nocnych spadach dachów domów.

6.2.3. Orientowanie mapy

Zorientować mapę to znaczy ustawić ją tak, aby kierunki na niej były równoległe do kierunków w terenie. Można orientować mapę na podstawie charakterystycznych punktów w terenie (które odnajdziemy także na mapie), ale najlepiej zrobić to za pomocą busoli. Nadaje się do tego busola zamontowana na przezroczystej, cienkiej podstawie. Taka busola nie ma ani lusterka, ani typowych przyrządów celowniczych, za to na jej podstawie znajduje się linijka. Orientując mapę, kładziemy na niej busolę tak, aby linia północ-południe wyznaczona przez igłę magnetyczną była równoległa do wschodniej i zachodniej ramki mapy. Kiedy już mapa jest zorientowana, możemy wyznaczyć azymut z punktu A (np. punktu, w którym się

znajdujemy) do punktu B (to punkt, do którego chcemy dojść). Najpierw łączymy te punkty, przykładając do nich brzeg linijki.

6.2.3.1. Pomiar odległości na mapie

Zmierzenie na mapie odległości między dwoma punktami w linii prostej nie jest trudne. Można to zrobić zwykłą linijką, pamiętając o późniejszym przeliczeniu tej odległości zgodnie ze skalą danej mapy. Do mierzenia linii łamanej (np. długości drogi) służy tzw. krzywomierz. Przyrząd ten składa się z ruchomego kolka, które toczy się po mapie, tarczy zaopatrzonej we wskazówkę i uchwytu. Użytkownik przesuwa końcówkę krzywomierza po trasie wyznaczonej na mapie. W ten sposób, za pomocą kółek zębatych, przenosi przebytą przez krzywomierz odległość na skalę. Strzałka pokazuje nam na tarczy wynik, czyli długość zmierzonej trasy. Zamiast krzywomierza można użyć nitki, którą jak najdokładniej układamy wzdłuż linii oznaczającej na mapie trasę. Później rozprostowujemy nitkę i mierzymy jej długość podziałką umieszczoną na mapie.

6.2.3.2. Odczytywanie wysokości z mapy

Wysokości zaznaczone są na mapie za pomocą poziomicy, czyli linii przebiegających wzdłuż pewnego poziomu terenu. Aby wyobrazić sobie, w jaki sposób poziomice oddają kształt terenu, możemy wykonać następujące ćwiczenie: zwijamy dłoń w pięść. Góry i pagórki wyglądają w terenie jak wystające kostki naszej pięści. Obrysowujemy zamkniętymi liniami różne poziomy ich wysokości. Następnie prostujemy dłoń. Narysowane wcześniej linie wyglądają teraz jak poziomice na mapie. Im dokładniejsza mapa, tym gęstsza sieć poziomicy. Z reguły co piąta poziomica jest pogrubiona i opisana. Wysokości na mapie podawane są w metrach nad poziomem morza. Kierunek spadku oznaczamy kreskami rysowanymi w kierunku obniżania się terenu. Planując trasę wędrowki na szczyt należy, oprócz wysokości mierzonej nad poziomem morza, brać pod uwagę wysokość szczytu od podnóża (czyli tą, z jakiej

rozpoczynamy wędrowkę). Jeśli chcesz obliczyć rzeczywisty czas trwania wycieczki, musisz w jakiś sposób oszacować czas, jaki stracisz na pokonywanie stromizn i schodzenie. Problem ten rozwiążesz, stosując regułę Naismitha, która uwzględnia zarówno odległość, jak i topografię. Naismith uważa, że na przejście dowolnych 5 km trzeba przeznaczyć 60 minut, dodając do tej liczby 30 minut za każde 300 m wspinaczki. Podczas schodzenia z łagodnego zbocza należy odjąć 10 min za każde 300 m, ale schodząc ze stromizny trzeba dodać 10 min za każde 300 m.

6.2.3.3. Siatka kilometrowa

Na mapie topograficznej znajduje się siatka współrzędnych (linii prostych). Jest to siatka kilometrowa. Każdy wyznaczony w ten sposób kwadrat ma boki długości 1 km lub jego wielokrotności. Pionowe linie wyznaczają północ topograficzną. Siatka ta służy do wyznaczania pozycji dowolnego obiektu na mapie. Określamy ją- podając najpierw współrzędną pionową a później poziomą, (nie ma to nic wspólnego z siatką geograficzną).

6.2.4. Wyznaczanie Azymutów

Przy pomocy busoli możemy wyznaczyć azymut magnetyczny, czyli kąt zawarty między północą a interesującym nas kierunkiem (kierunkiem marszu), mierzony zgodnie z ruchem wskazówek zegarka z punktu, w którym się w danym momencie znajdujemy. Przydaje się to np. w trakcie wędrowki przez las do wybranego punktu, widocznego tylko na początku drogi.

- Azymut kierunku północnego wynosi 0° .
- Azymut kierunku wschodniego wynosi 90° .
- Azymut kierunku południowego wynosi 180° .
- Azymut kierunku zachodniego wynosi 270° .

Aby wyznaczyć azymut, wykonujemy następujące czynności:

- Ujmujemy busołą idealnie poziomo, podnosimy na wysokość oczu i tak ustawiamy lusterko, aby jednocześnie z przyrządami celowniczymi widzieć tarczę i igłą.
- Następnie poprzez muszkę, i szczerbinę celujemy w interesujący nas obiekt.
- Teraz kręcimy tarczą busoli tak, aby północny koniec igły znalazł się naprzeciwko kreski oznaczającej północ.
- Azymut odczytujemy na podziałce busoli naprzeciwko muszki.

Może się zdarzyć, że znajdziemy się w sytuacji odwrotnej, tzn. wartość azymutu już znamy, a chcemy dotrzeć do nieznanego nam punktu, wyznaczonego przez ten azymut. Ustawiamy wtedy podaną wartość azymutu naprzeciwko muszki, bierzemy busołą tak jak poprzednio i patrząc przez przyrządy i w lusterko, obracamy się w miejscu, aby igła magnetyczna wskazywała na tarczy północ (nie kręcimy tarczą) teraz patrząc przez muszkę i szczerbinę znajdujemy jakiś charakterystyczny punkt i wędrujemy w jego kierunku. Czynność wyznaczania kierunku powtarzamy aż dotrzemy do celu wędrowki.

6.2.5. Szkic terenu

Samodzielnie wykonany szkic obejmuje zwykle niewielki teren. Przeważnie uzupełnia mapę, ponieważ interesujący nas obszar pokazany jest bardzo szczegółowo. Przedstawia również najbardziej aktualny stan terenu. Przydaje się na wędrowce w okolicach obozu, może wskazać drogę dojścia na biwak czy do ukrytego szałas.

1. Szkic rysujemy w skali. Najwygodniej będzie mierzyć przebytą drogę w parach kroków (przeciętna para kroków dorosłego człowieka to 1,5 m). Jeśli szkic wykonujemy na kartce w kratkę, możemy przyjąć, że jedna kratka to 10 par kroków.
2. Oznaczamy na kartce kierunek pomocny, zaznaczamy, w którym miejscu stoimy, a następnie celujemy na wybrany punkt znajdujący się w kierunku naszego marszu i wykreślamy kierunek (w celowaniu pomoże linijka). Idąc do

wybranego punktu obliczamy liczbę podwójnych kroków i zapisujemy ją na szkicu.

3. Po dojściu do wyznaczonego punktu określamy kolejny kierunek, szukając następnego charakterystycznego punktu w terenie.
4. Oprócz zaznaczania przebytej drogi rysujemy na szkicu szczegóły terenowe, takie jak wzgórza, zabudowania, drzewa po obu stronach drogi i inne interesujące lub charakterystyczne obiekty.
5. Jeżeli skończy się nam kartka, kontynuujemy szkic na następnej, oczywiście numerując kolejne części.
6. Na gotowym szkicu powinna znaleźć się legenda, czyli wyjaśnienie znaków, zapisane nazwy miejscowości.

6.2.6. Wyznaczanie odległości

Bardzo często, nie tylko przy sporządzaniu szkicu, przydaje się umiejętność oceny odległości, jaka dzieli nas od jakiegoś przedmiotu w terenie (zabudowania, drzewa itp.). Najszybciej można ocenić odległość na oko.

Trzeba pamiętać, że oceniamy za blisko:

- przy czystym powietrzu i intensywnym słońcu,
- gdy wybrany punkt leży na wodzie lub jasnym tle,
- w terenie pofałdowanym, zakrytym.

Dokładną odległość między dwoma punktami w terenie możemy wyliczyć w inny sposób. Taki pomiar przydaje się np. przy przeprawie przez rzekę lub budowie mostu linowego. W obliczeniach wykorzystano zasadę przystawiania trójkątów.

1. Znajdujemy się w punkcie **A**. Na drugim brzegu wybieramy punkt **E** (dobrze widoczny obiekt, np. drzewo).
2. Wyznaczamy kierunek prostopadły do **AE** z punktu **A** następnie odmierzymy np. 60 par kroków. Zaznaczamy w tym miejscu punkt **B**.
3. Idziemy dalej i odmierzymy drugi raz (z punktu **B**) taką samą liczbę kroków i na końcu oznaczamy punkt **C**.
4. Z tego punktu idziemy pod kątem prostym do linii **AC** - tak daleko, aż zobaczymy punkty **B** i **E** na jednej prostej. W tym miejscu zaznaczamy punkt **D**.

5. Odcinek **CD** jest równy odcinkowi **AE**, którego długość chcieliśmy poznać.

Pomiar tylko wtedy będzie dokładny, kiedy precyzyjnie zachowamy kąty proste. Czy wiesz, że twój kciuk może być zupełnie niezłym i w miarę precyzyjnym przyrządem pomiarowym? Jeżeli chcesz obliczyć odległość do miejsca, gdzie chcesz iść, wyciągasz w tym kierunku rękę z zaciśniętą pięścią, podniesiony jest tylko kciuk, i zamykasz jedno oko. Prawe - jeśli pieszy (lub pojazd) porusza się od prawej ku lewej stronie, a lewe - gdy pieszy porusza się od lewej ku prawej. Kiedy pieszego nakryje twój nieruchomy palec, zamknij lewe oko, a otwórz prawe. Człowiek w tym momencie jakby odskoczył w tył. Licz ile kroków uczyni on do momentu, w którym znowu „schowa się” za twój kciuk. Odległość od ciebie do idącego drogą pieszego będzie równa liczbie kroków pomnożonej przez 10. W ten sam sposób można określić odległość do nieruchomych przedmiotów. Trzeba tylko dokładnie obliczyć ile obiektów o znanej wielkości zmieści się w przedziale określonym palcem przy obserwacji lewym i prawym okiem.

Często w terenie może się przydać znajomość własnych wymiarów:

- wysokość od czubka głowy do pięt,
- odległość od czubka palców wyciągniętej w górę ręki do stop,
- odległość od oczu do ziemi,
- odległość między czubkami palców rąk wyciągniętych w bok,
- długość przedramienia od łokcia do czubka palców,
- długość stopy,
- szerokość kciuka,
- długość od czubka kciuka do czubka małego palca (w rozpostartej; dłoni),
- długość własnego kroku (pary kroków).

6.3. SYGNALIZACJA

6.3.1. Znaki gwizdkiem

Sygnaly dźwiękowe należą do najprostszych form przekazywania krótkich informacji. Znaki te przydają się przede wszystkim w czasie podchodów i gier terenowych. Warto je zapamiętać.

- Uwaga! - 1 krótki gwizd.
- Marsz! - 2 długie gwizdy.
- Zbiórka! - 1 długi gwizd.
- Start! - 1 krótki gwizd, 1 długi gwizd.
- Koniec! - 1 długi gwizd, 1 krótki gwizd.
- Wzywam pomocy! - 3 długie gwizdy.

Gwizd krótki trwa 1 sekundę, długi - 3 sekundy.

6.3.2. Alfabet Morsa

W podstawowych technikach łączności wykorzystywana jest umiejętność posługiwania się systemem znaków, nazwanym od nazwiska jego twórcy alfabetem Morse'a. Samuel Morse (1791 - 1872), amerykańskiego malarza, który w roku wynalazł w 1837 telegraf elektromagnetyczny, a w 1840 r. opracował alfabet telegraficzny.

Mimo dostępnych na obozach i biwakach nowoczesnych środków łączności, nie wyobrażamy sobie harcerki i harcerza, którzy nie potrafią przekazać wiadomości za pomocą systemu kropek i kresek. Alfabet Morse'a to po podstawa w systemie łączności, którą powinno się opanować.

A ·-	B -...	C -.-.	D -..	E .
F ..-.	G --.	H	I ..	J .----
K -.-	L .-..	M --	N -.	O ---
P .-.-.	Q --.-	R .-.	S ...	T -
U ..-	V ...-	W .--	X -.--	Y -.-
Z --..				

Alfabetu Morse'a można się nauczyć na wiele sposobów, najczęściej stosowanym jest nauka za pomocą haseł. Każdej literze przyporządkowujemy hasło w taki sposób, że jego sylaba z samogłoską "o" lub „ó" jest kreską, pozostałe samogłoski tworzą kropkę. Ja osobiście nie polecam tej metody gdyż stanowi ona dość duży problem w szybkości sygnalizacji za pomocą owego alfabetu, lepiej jest nauczyć się od razu, jakiej literze przyporządkowane jest oznaczenie kropek oraz kresek. Jednak, jeśli ktoś nie będzie mógł dać sobie rady z taką pamięciówką to polecam wyżej opisaną metodę.

A - a-zot · ·

B - bo-ta-ni-ka - · · ·

C - co mi zro-bisz, co-ca - co-la, co-raz moc-niej - · · ·

D - do-li-na - · ·

E - Ełk ·

F - fi-lan-tro-pia, fi-ga sło-dka · · · ·

G - gos-po-da - - ·

H - ha-la-bar-da · · · ·

I - ig-ła · ·

J - jed-no kon-no · - - -

- K - ko-la-no - - -
L - Le-o-ni-das, la-bo-rant-ka · - - ·
M - mo-tor - -
N - no-ga - ·
O - O-pocz-no, os-tro-żność - - -
P - Pe-lo-po-nez · - - ·
R - re-tor-ta, ra-tow-nik, re-wol-wer · - ·
S - Sa-ha-ra · · ·
T - tor, tŁok -
U - Ur-sy-nów, Ur-bi-no · · -
W - wi-no-rośl · - -
Y - York Hull Ox-ford - · - -
Z - zŁo-to-li-ty, ZŁo-to-ry-ja - □

CYFRY

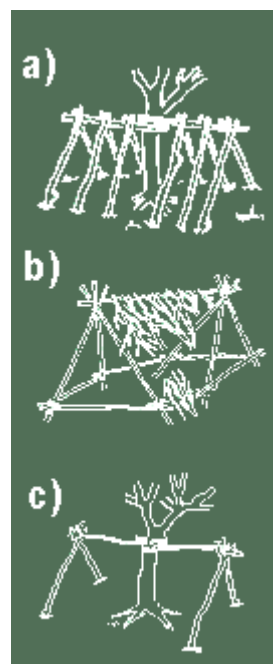
1	●	—	—	—	—
2	●	●	—	—	—
3	●	●	●	—	—
4	●	●	●	●	—
5	●	●	●	●	●
6	—	●	●	●	●
7	—	—	●	●	●
8	—	—	—	●	●
9	—	—	—	—	●
0	—	—	—	—	—

6.4. Pionierka

6.4.1. Szałas

Niektórzy chętnie biwakują bez namiotów, budując z naturalnych materiałów szałas. W samodzielnie postawionych szałasach nocują zwykle zastępy podczas obozowej „chatki Robinsona”. Wielkość i kształt szałasu zależą od inwencji budowniczych. Najczęściej budowę szałasu rozpoczynamy od postawienia szkieletu z żerdki (rys "a"). Może stać samodzielnie lub wspierać się o drzewo (rys "c"). Żerdki nie powinny być gładkie, pozostawione niewielkie odgałęzienia ułatwiają zamocowanie poszycia. Przy budowie szałasu nie stosujemy gwoździ. Wszystkie części łączymy linką za pomocą węzłów. Całą konstrukcję należy wykonać bardzo solidnie - inaczej zawali się nam na głowy. Pokrycie szałasu może stanowić „siatka” z suchych gałęzi (można wykonać ją także z cienkiej linki lub sznurka), którą następnie wyplatamy wiązkami trawy, suchej trzciny, siana (rys "b"). Możemy również pokryć szałas gałązkami z drzew liściastych lub iglastych, wyplatamy je wtedy tak, aby liście lub igły były zwrócone w kierunku spadku. Oczywiście, gałęzie bierzemy tylko z drzew zwalonych lub pochodzących z wyrębu. Układanie pokrycia szałasu rozpoczynamy od dołu, nakładając kolejne warstwy tak, aby każda następna nachodziła na poprzednią 10-20 cm. Im gęstsze poszycie, tym większa pewność, że dach nie będzie przepuszczał wody. Na koniec przygotowujemy drzwi - może to być rama z żerdzi dopasowana wielkością do otworu wejściowego, pokryta tak, jak pozostałe ściany szałasu. Przywiązujemy ją z jednej strony i otwieramy jak drzwi.

Rys. sposoby układania szałasu

6.4.2. Ognisko

Przed rozpaleniem ogniska przygotowujemy odpowiednio miejsce. Wytoczamy okrąg o średnicy 50-70 cm, usuwamy z niego darń, odkładając ją na bok (będzie potrzebna do zamaskowania miejsca po ognisku). Wokół okręgu układamy kamienie lub obsypujemy go ziemią. Przygotowujemy w pobliżu wiadro z wodą lub piasek. Ogień palimy w bezpiecznej odległości od lasu (na dużej polanie, na łące).

Przed rozpaleniem ogniska należy zgromadzić odpowiednią ilość opału, nawet więcej niż - jak się wydaje - zużyjemy. Drewno na opał musi być suche, po deszczu lepiej zbierać je tylko w miejscach osłoniętych, np. pod konarami drzew. Drewno różnych gatunków drzew ma odmienne właściwości. Sosna, świerk, jodła - to gatunki drzew iglastych, których drewno pali się szybko, jasnym płomieniem. Łatwo znaleźć je w lesie, nadaje się świetnie na ognisko. - Dąb, buk, grab, jesion - to drzewa liściaste, których drewno jest twarde, posiada zwartą strukturę. Pali się wolno i równomiernie, wydziela bardzo dużo ciepła, nadaje się raczej do gotowania. - Brzoza - pali się bardzo dobrze, ale świeża kora daje czarny dym. Wyszuszone kora brzozy daje bardzo wysoką temperaturą.

Budowa ogniska:

1. Ognisko „wigwam” lub „stożek” układamy bardzo często. Jest łatwe do wykonania, choć pochłania wiele materiału. Podpałkę umieszczamy w środku, wokół wbitego w ziemię kołka. Następnie układamy coraz grubsze gałęzie, opierając je o pal i nadając ognisku kształt wigwamu.
2. Ognisko „studnia” zapewnia dużo ciepła i światła dzięki znacznemu dopływowi powietrza. Grube gałęzie układamy w czworokąt, na przemian jedne na drugich. Do środka wkładamy podpałkę i drobne gałęzie. Możemy też w środku ułożyć małe ognisko typu „wigwam”.
3. Ognisko „pagoda” - podobne do ogniska typu „studnia”, ale ułożone jest z pełnych warstw drewna, a nie z ażurowej konstrukcji. Ognisko pali się długo, lecz daje mało światła.
4. Ognisko syberyjskie z tzw. ekranem układamy w chłodne wieczory. Wbijamy w ziemię dwa paliki i opieramy na nich gałęzie (jedna na drugiej), tworząc ekran, który będzie odbijał ciepło. U podnóża ścianki układamy stożek.

5. Ognisko „gwiazda” jest przydatne, gdy oszczędzamy opał lub chcemy uzyskać niewielki ogień. Ognisko pali się w środku gwiazdy.

Układanie każdego ogniska rozpoczynamy od wbicia w ziemię twardego i dosyć grubego kołka, wokół którego układamy rozpalkę. Gdy jest sucho, do rozpalenia dobrze ułożonego ogniska wystarczy jedna zapalka. Na wypadek deszczowej pogody warto jednak mieć ich ze sobą więcej, najlepiej w szczelnym pudełku.

Rozpalenie ogniska ułatwia dobra, sucha rozpalka. W tym celu można użyć:

- drewna sosnowego,
- Bardzo suchych liści,
- suchej kory brzozonej,
- drobnych patyczków,
- drzazg drewnianych,
- suchej trawy,
- suchego mchu,
- hubki.

Doskonałą rozpalkę uzyskuje się mieszając wymienione składniki. Zapobiegliwi zbierają rozpalkę przy każdym pobycie w lesie i przechowują w hermetycznych pojemniczkach. Przy układaniu ogniska mają zawsze gotową, suchą, niezależnie od kap.

Pwd Arkadiusz Drąg

Zakończenie